

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

”Державне пенсійне страхування у системі соціального захисту населення”

Студента 2 курсу, 7 групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Страхування»

Шморгун Наталії
Ігорівни

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент кафедри
фінансів

Кукурудз Оксана
Михайлівна

Керівник освітньо-професійної програми
д.е.н., професор

Волосович Світлана
Василівна

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи пенсійного страхування в Україні як окремої ланки у системі соціального захисту населення	6
1.1 Економічна сутність державного пенсійного страхування.....	6
1.2 Зарубіжний досвід формування та розвитку системи пенсійного страхування	14
РОЗДІЛ 2. Сучасний стан державного пенсійного страхування в Україні	20
2.1 Аналіз формування та використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду України.....	20
2.2 Оцінка пенсійного забезпечення населення в Україні	25
РОЗДІЛ 3. Напрями розвитку державного пенсійного страхування у системі соціального захисту населення.....	37
3.1 Проблематика пенсійного страхування в Україні.....	37
3.2 Основні напрямки розвитку пенсійного страхування в Україні.....	43
ВИСНОВОК	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Пенсійне страхування як складова системи пенсійного забезпечення є базовою й однією з найважливіших соціально-економічних гарантій стабільного розвитку, оскільки торкається інтересів як працездатної, так і непрацездатної частини суспільства, тому ця тема є досить актуальною для кожного громадянина нашої країни. Державні програми пенсійного забезпечення відіграють велику роль не тільки в соціальному і суспільно-політичному житті держави, а й у фінансово-бюджетній системі країни, впливаючи на акумулювання та інвестування грошових ресурсів пенсійної системи у регіональному та галузевому аспектах. Пенсійне страхування - це гарантована державою система заходів щодо забезпечення громадян у старості, на випадок хвороби, втрати працездатності тощо.

Загалом держава як найвища форма організованого суспільства є єдином можливим гарантом здійснення соціального захисту населення й генератором соціальної політики.

Пенсійне страхування як концепція пенсійного забезпечення становить уособлення сформованої, узгодженої, організованої та акцептованої суспільної думки стосовно формування грошових фондів з метою фінансування очікуваних ризиків втрати годувальника, настання інвалідності або дожиття до пенсійного віку.

З погіршенням демографічної ситуації, як у світі, та і в Україні загалом, пенсійне страхування як концепція пенсійного забезпечення трансформує свою організаційну структуру: солідарна відповідальність поколінь має бути заміщена персоналізацією пенсійних відносин кожного громадянина в системі пенсійного страхування.

Проблематику та особливості пенсійного страхування висвітлено в працях багатьох вчених-економістів. Зокрема таких, як О.Зарудний, Б.Зайчук, А.Колот, Т.Косова, Е.Лібанова, Б.Надточій, О.Палій, М.Ріпа, В.Сахацький, А.Якимів, В.Яценко та багато інших.

Як фінансово-економічний механізм пенсійне страхування зумовлює порядок фінансування пенсій на страхових засадах з усією, притаманною цьому специфічному сегменту фінансових відносин, атрибутикою.

Тому актуальність ця тема не втрачає і сьогодні, через зумовлення тісного поєднання майже з усіма системами державного регулювання та взаємозв'язку кожного покоління.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження інституту соціального захисту населення на прикладі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування населення України аналіз тенденції страхування пенсій в Україні на сучасному етапі.

Завдання.....

Об'єктом випускної кваліфікаційної роботи є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення соціального захисту населення у сфері пенсійного забезпечення населення, його ефективності та шляхів подолання проблем, які виникають при реалізації пенсійного страхування.

Предметом випускної кваліфікаційної роботи є економічно-соціальні засади соціального захисту населення в Україні в сфері пенсійного страхування.

Методи. Обрана тема з методологічної точки зору має як наукове, так і практичне значення, а отже, в процесі дослідження були використані загальнонаукові та емпіричні методи, а саме: аналіз; синтез; індукція; дедукція; порівняння; формалізація; абстрагування; моделювання; діалектичний; історичний; логічний; аксіоматичний методи.

Випускна кваліфікаційна робота є одним із ґрунтовних досліджень за обраною тематикою.

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Дипломна робота складається із вступу; трьох розділів, що охоплюють шість підрозділів; висновку; списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дипломної роботи магістра становить 65с., з яких основний текст – 51с., список використаних джерел – 7с., додатки – 6с.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи пенсійного страхування в Україні як окремої ланки у системі соціального захисту населення

1.1 Економічна сутність державного пенсійного страхування

Пенсійна система сьогодні є обов'язковою підсистемою соціального захисту населення країни. Від того наскільки раціонально та ефективно вона функціонує залежить рівень життя пенсіонерів, рівень соціальної напруженості в суспільстві і в цілому соціально-економічна спроможність держави.

Одним з важливих чинників, під впливом яких більшою мірою зростає необхідність соціального захисту, її роль і значення в житті людей, є різке зниження рівня забезпеченості економічно неактивної частини населення (пристарілих, непрацездатних і безробітних). Втрати основного і єдиного джерела засобів існування, яким є заробіток, ставить працівника і його сім'ю у виключно важке матеріальне положення, несе з собою позбавлення, убогість, бідність. Через це введення і розвиток соціального забезпечення було і залишається одним з пріоритетних напрямів роботи держави.

Визначення пенсійного страхування не є новим терміном в економічній науці, вона тісно пов'язана з поняттям «пенсія». Пенсія (від латинського слова «pensio» – платіж) – це регулярні грошові виплати як форма матеріального забезпечення непрацездатних. [10]

Зазначена ознака не втратила своєї актуальності і сьогодні: вона вказує на неодмінну грошову форму здійснення соціального забезпечення осіб, у яких на це виникло право.

Проаналізувавши законодавчі документи, слід зауважити, що визначення економічної сутності пенсійного забезпечення в них в Україні не існує.

Т. О. Дідковська визначає пенсійне забезпечення як комплексні організаційно-правові заходи, метою яких є задоволення життєвих потреб шляхом здійснення грошових виплат громадянам, які мають право на їх отримання, а також

гарантування пенсіонерам здійснення свого права, державний захист та охорону їхніх прав. [9]

Деякі економісти розглядають пенсію як безоплатну допомогу непрацездатним громадянам. Але з таким підходом не можна погодитися тому, що вони не враховують факт сплати внесків у систему соціального забезпечення. Пенсія повинна мати страховий характер, який забезпечує право на отримання трудової пенсії. Хоча, не лише внесок зумовлює це право. До факторів, що дають право на отримання пенсії, належить також трудовий (страховий) стаж.

У широкому значенні «...пенсійне страхування – це система прав, обов’язків і гарантій, яка передбачає призначення, перерахунок та виплату страхових пенсій застрахованим особам і членам їхніх сімей з коштів Пенсійного фонду України, а також порядок формування загальнообов’язкового Накопичувального пенсійного фонду та фінансування за рахунок його коштів видатків на оплату договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат застрахованим особам, членам їхніх сімей та іншим особам, передбаченим законодавством України». [23]

У вузькому значенні пенсійне страхування є формою реалізації застрахованими особами (членами їхніх сімей) права на пенсійне забезпечення за рахунок обов’язкових страхових внесків та добровільних внесків у вигляді фіксованого платежу.

Пенсійне забезпечення – це державне мінімальне забезпечення трудовими (за віком, у зв’язку з інвалідністю, в разі втрати годувальника, за вислугу років) та соціальними пенсіями усіх непрацездатних громадян (за виключенням короткотермінової втрати працездатності у випадку хвороби чи тимчасової непрацездатності, пов’язаної з безробіттям) за рахунок коштів соціальних фондів та державних асигнувань. [15]

Характеристика поняття трудова пенсія повинно врахувати й ті зміни, що відбуваються сьогодні у пенсійному законодавстві [10]. Таким чином, трудова пенсія – це залежно від тривалості трудового чи страхового стажу роботи і величини заробітку, з якого сплачуються страхові внески, щомісячна

грошова виплата особі із спеціально створених для цього державою фондів за умов і в порядку, передбачених законодавством.

У зв'язку з розмежуванням джерел фінансування розрахунків різних видів соціального забезпечення, планується пенсії за вислугу років трансформувати у позачергові пенсії, та, за своєю суттю, вони належатимуть до трудових.

Основні документи, які регламентують засади існування та функціонування пенсійної системи України є: Закони України: "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", "Про пенсійне забезпечення", "Про державну службу", "Про статус суддів", "Про прокуратуру", "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців і осіб начальницького рядового складу органів внутрішніх справ", "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування", "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали в результаті Чорнобильської катастрофи", "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", Постанови Кабінету Міністрів України, Укази Президента України.

Можна визначити основні ознаки пенсії за Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» :

- це грошова виплата, яка виплачується кожного місяця протягом строку на який вона призначена;
- є довготривалою виплатою. Пенсія виплачується протягом терміну на який вона призначена:
 - ✓ «пенсія за віком» – довічно,
 - ✓ пенсія у зв'язку з втратою годувальника,
 - ✓ «пенсія по інвалідності» – на період встановлення інвалідності; наприклад, дітям померлого годувальника до досягнення 18 річного віку, а тим, що навчаються у вищому навчальному закладі – до закінчення навчання, але не більше, ніж до досягнення 23 років;
- ця виплата саме в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, так як до виплат накопичувальної системи належить довічна пенсія та одноразова виплата;
- персональна виплата. Пенсія призначається конкретній особі на підставі

наявного страхового стажу та розміру заробітної плати, яку вона отримувала;

- «пенсія» – це державна виплата, адже призначається і виплачується державним органом (територіальним органом Пенсійного фонду) з внесків громадян або з Державного бюджету України. [15]

Ознаки пенсій за науковцями перших років незалежної України:

1. виплата їх за рахунок спеціалізованого джерела;
2. виплата здійснюється періодично (щомісячно);
3. пенсії встановлюються з урахуванням трудового стажу громадян та соціальних факторів;
4. призначаються за умов, указаних у законі (досягнення передбаченого віку, настання інвалідності, втрата годувальника, наявність певного трудового стажу тощо);
5. виплата пенсій гарантується державою;
6. як правило, вони нараховуються відповідно до заробітної плати або іншого доходу;
7. пенсії є основним джерелом для існування непрацездатних пенсіонерів. [24]

Метою державного регулювання та нагляду у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є: проведення єдиної та ефективної державної політики у цій сфері; забезпечення реалізації прав громадян на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; створення умов для ефективного функціонування та розвитку системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; забезпечення дотримання суб'єктами системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування вимог законів, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; адаптація системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування до міжнародних стандартів. [13]

Абзац вісімнадцятий статті 1 у редакції Закону України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” від 08.07.2011 р. N 3668-VI

“пенсія - щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого цим Законом пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю, або отримують члени її сім'ї у випадках, визначених цим Законом;”.

[49]

Наразі в Україні працює два з трьох рівнів пенсійної системи.

Перший рівень – це відома всім солідарна система, що становить щомісячні відрахування – 22 % ЄСВ із застрахованих осіб, а саме – утримання із заробітної плати (доходу).

Порядок, при якому пенсії виплачуються за рахунок соціальних внесків найманих працівників, відомий як солідарна пенсійна система, за кілька поколінь став настільки звичним, що більшість людей, навіть експертів, не уявляють собі можливості від нього відмовитися.

Але, якщо розібратися, то така система не лише не природна, а зовсім навпаки, економічно злочинна й принципово нежиттєздатна в довгостроковій перспективі. І що швидше її замінити чимось іншим, то меншою буде шкода. А тут наша країна, хоч як не дивовижно, у дуже виграшному становищі, бо в нас солідарна система за фактом мертва, а ті засоби для подовження її життя, які застосовують розвинені країни, для нас смертельно небезпечні, — утім, їм теж доведеться рано чи пізно приймати важкі рішення.

Третій рівень, так само як і перший, працює давно. Мова йдеться про добровільно-накопичувальний рівень пенсійної системи. Основу його становлять недержавні пенсійні фонди (НПФ). Тобто, ті, хто бажає отримувати додаткові виплати до пенсії, обирають НПФ та добровільно перераховують туди внески. [28]

Другий рівень системи пенсійного страхування, який ми зараз розглядаємо, базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних НПФ та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

На відміну від третього рівня – він є обов'язковим, а не добровільним. Накопичувальна система пенсійного забезпечення базується на обов'язковому пенсійному страхуванні, яке побудоване на принципах розподільчої та накопичувальної пенсійної системи.

«Накопичувальна система» передбачає обов'язкову участь громадян віком від 18 до 35 років, а також добровільну участь для осіб старших 35 років. Кошти які накопичуватимуться на пенсійних рахунках громадян, будуть власністю цих громадян. Кожен громадянин зможе скористуватись ними, якщо досягненне пенсійного віку, чи у випадках передбачених українським законодавством, а раніше цього терміну, наприклад у випадку настання інвалідності, або переїзду за кордон, як постійного місця проживання. [26]

Згідно з ухваленим 9 липня 2003 року Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", з 1 січня 2004 року запроваджена нова формула розрахунку пенсій, яка встановлює пряму залежність розміру пенсій від страхового стажу та заробітку, з якого сплачувались страхові внески. [11]

Починаючи з 1 січня 2004 року, замість трудового стажу для обчислення розміру пенсій визначається страховий стаж людини — період, протягом якого вона підлягала загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню та за який щомісяця сплачені страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок. Страховий стаж обчислюється в місяцях, і той місяць (чи місяці), за який внески до Пенсійного фонду не сплачені, не включається до страхового стажу. Особа, яка не працює, відповідно не сплачує внески і не набуває страхового стажу. За ці періоди життя в її персональній обліковій картці в системі персоналізованого обліку дані для обчислення пенсії будуть відсутні.

Важливо також, відмітити те, що деякі люди не замислюються над своєю майбутньою пенсією, працюють без оформлення своїх трудових відносин із роботодавцем та отримують заробітну плату в «конверті», або отримують у «конверті» частину свого заробітку, з якого внески до Пенсійного фонду України роботодавцем не сплачуються. У таких осіб у персональних облікових картках

персоніфікованого обліку дані щодо цих заробітків також будуть відсутні. У майбутньому цей період не буде врахований до їх страхового стажу та, відповідно, під час призначення пенсії вплине на її розмір, через що пенсійна виплата буде меншою, ніж могла б бути.

Навіть, якщо людині ще далеко до пенсійного віку, вона повинна замислитися про те, який розмір пенсії в неї буде в майбутньому. Потрібно вже зараз подбати про набуття страхового стажу.

Добровільна участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування – це новизна, запроваджена Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" (далі - Закон), який визначає принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій, надання соціальних послуг з коштів Пенсійного фонду, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел.

Право на добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування осіб, є одним із принципів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Так, особи, які досягли 16-річного віку та не належать до кола осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню відповідно до статті 11 цього закону, у тому числі іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають або працюють на території України, громадяни України, які постійно проживають або працюють за межами України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, мають право на добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

При цьому, необхідно наголосити, що зазначені особи можуть брати добровільну участь у солідарній системі або в накопичувальній системі пенсійного страхування, або одночасно в обох системах.

Особи, беруть добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування протягом терміну, визначеного в договорі про

добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, але не менше одного року.

Вищезазначені особи вважаються застрахованими з моменту укладення договору про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Одночасно з цим, слід відмітити, що порядок реєстрації в органах Пенсійного фонду, укладення договору та Типовий договір про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування для зазначених осіб визначено в Інструкції про порядок обчислення і сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України, яка затверджена постановою правління Пенсійного фонду України від 19 грудня 2003 року N 21-1 та зареєстрована у Міністерстві юстиції України 16 січня 2004 року за N 64/8663.[49]

Так, особи, які бажають взяти добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, повинні звернутись до територіального органу Пенсійного фонду за місцем проживання та подати наступні документи:

- заяву про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування за встановленою формою;
- завірені копії таких документів:
 - довідки про присвоєння ідентифікаційного номера;
 - трудової книжки;
 - документа, що посвідчує особу.

Територіальний орган Пенсійного фонду, що отримав заяву про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, має право перевіряти викладені в заяві відомості та вимагати від особи, яка подала заяву, документи, що підтверджують зазначені відомості.

З особою, яка подала заяву про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, територіальним органом Пенсійного фонду в термін не пізніше ніж 30 календарних днів з дня

отримання заяви укладається договір про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування відповідно до типового договору, що затверджується правлінням Пенсійного фонду.

Одже, пенсійна система – це вид особистого страхування на підставі відповідного договору між страховиком і дієздатним громадянином, за яким у разі настання пенсійного віку громадянин має право на одержання додаткової пенсії за рахунок сплати страхових внесків. Договір добровільного страхування додаткової пенсії укладається у письмовій формі і засвідчується страховим свідоцтвом (полісом, сертифікатом). Пенсійне страхування має вагомий вплив на економіку кожної країни, оскільки стосується кожного громадянина та є чинником та одним з основних критеріїв добробуту країни. Пенсійна система в загальному випадку поділяється на три рівні, але в кожній країні ділення відбувається в залежності від економічного розвитку тої чи іншої держави.

1.2 Зарубіжний досвід формування та розвитку системи пенсійного страхування

Перші пенсійні системи стали з'являтися в Європі в кінці XIX ст. В основному вони мали розподільний характер. Пенсії виплачувалися за рахунок поточних внесків до пенсійної системи. У низці європейських країн розподільна система збереглася і в наші дні, але в більшості з них розподільна основа залишилася у вигляді базової мінімальної пенсії, в той час як основні пенсійні накопичення формуються в накопичувальній складовій, заснованій на інвестуванні коштів, як за рахунок роботодавців, так і працівників. Реформування систем пенсійного забезпечення в країнах Європи було викликано швидким старінням населення і збільшенням пенсійного навантаження на працюючих. [6]

Так, якщо в 2010 р. населення країн ЄС старше 60 років становило близько 24%, то, за прогнозами фахівців, до 2040 р. воно може досягти показника 35%, збільшившись на понад 10%. При цьому чисельність населення працездатного віку (20-59 років) за цей же період знизиться з 54% до 47%, тобто на 7%. [2][3][4].

Зберігається тиск на підтримку належного та фінансово стійкого рівня пенсій, оскільки старіння населення прискорюється у більшості країн Організації економічного співробітництва та розвитку(ОЕСР). У 1980 році в ОЕСР на кожних 10 осіб працездатного віку припадало 2 особи старше 65 років. Ця кількість збільшиться до трохи більше 3 осіб у 2020 році, і, за прогнозами, досягне майже 6 до 2060 року. [4] Населення працездатного віку, виміряне за встановленими віковими пороговими показниками, прогнозується до 2060 року у кількох країнах зменшитися більш ніж на одну третину. Кілька заходів, законодавчо закріплених з вересня 2017 року, скасували попередні реформи. Недавні реформи послабили вікові вимоги до отримання пенсії, збільшили виплати та розширили охоплення. Ставки внеску були змінені в Угорщині, Ісландії та Литві; в Австрії, Франції, Італії, Мексиці та Словенії зросли мережі безпеки для старості та мінімальні пенсії, а також виплати малозабезпеченим у Німеччині, тоді як Іспанія призупинила заходи (коефіцієнт стійкості та індекс ревалоризації) для подолання фінансового тиску внаслідок старіння. Лише Естонія підняла пенсійний вік. На відміну від них, Італія, Нідерланди та Словацька Республіка розширили можливості дострокового виходу на пенсію або обмежили раніше оголошене підвищення пенсійного віку. [44]

Коротко загальну тенденцію реформування пенсійних систем можна охарактеризувати як перехід від солідарності поколінь до «автосолідарності», тобто солідарності з самим собою на всіх етапах трудового циклу – до самозабезпечення старості за мінімальної державної підтримки. Такий перехід цілком узгоджується з європейською концепцією «соціальної якості», яка передбачає формування «нового громадянина» – людини, яка займає активну життєву позицію, соціально відповідальної та економічно самодостатньої, здатної самостійно подбати про власний добробут і членів своєї сім'ї на різних стадіях життєвого циклу. На даний час пенсійні системи в більшості європейських країн базуються на трирівневих моделях [55], які включають солідарно-розподільну із забезпеченням базового рівня пенсії та накопичувальну (обов'язкову і добровільну) схеми, що поєднуються в різних варіантах.

На першому рівні (солідарна система) пенсії виплачуються за рахунок коштів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, тобто солідарна система гарантує кожному громадянину після виходу на пенсію мінімальний дохід, навіть якщо він не накопичив достатньо коштів через обов'язкову накопичувальну систему. Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного страхування, заснована на принципах накопичення коштів застрахованих осіб у накопичувальному фонді. Цей рівень зводиться до фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат. Формування накопичувальних фондів доповнює солідарну систему. У цьому випадку кошти акумулюються на персональному пенсійному рахунку, їх розмір залежить від рівня заробітної плати. Засобами з накопичувальних фондів можна скористатися лише після досягнення пенсійного віку. Третім рівнем пенсійної системи в європейських країнах є недержавне пенсійне забезпечення. Воно засноване на принципах добровільної участі працівників, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень для отримання громадянами пенсійних виплат. Слід зазначити, що вибір щодо накопичувальних схем у країнах ЄС досить широкий. Якщо при обов'язковому накопичувальному компоненті інвестування пенсійних коштів здійснюється, як правило, в державні цінні папери, досить надійні, але з невисоким рівнем дохідності, то при добровільному накопиченні варіантів значно більше: пайові інвестиційні фонди, цінні папери, банківські вклади, гра на біржі, придбання нерухомості і дорогоцінних металів тощо. Далі розглянемо більш докладно пенсійні системи деяких європейських країн. Пенсійна система Великої Британії має трирівневий характер [36][39]. Перший рівень – це державна пенсія по старості (базова пенсія, яка гарантується державою для всіх громадян), другий рівень – державна пенсія за вислугу років, яка залежить від стажу роботи і заробітної плати найманих працівників, і третій рівень – недержавна довічна пенсія, яка виплачується з корпоративних пенсійних фондів, або за індивідуальним пенсійним планом (так звана накопичувальна пенсія). [38]

Ставки індивідуальних пенсійних внесків збільшуються з віком від 17,5% для осіб молодше 35 років до 40% – для осіб старше 60 років. [5] Роботодавцям, які створюють корпоративні пенсійні системи, держава надає податкові пільги. В середньому у британських пенсіонерів понад 40% загального розміру пенсії надходить з накопичувальної частини. Пенсійна система Німеччини до останнього часу мала солідарно-розподільний характер, але й вона в перспективі орієнтується на зменшення державної участі та підвищення приватної ініціативи самого працівника [36][39].

Пенсія виплачується з 65 років за умови здійснення відрахувань протягом 5 років і з 63 років – протягом 35 років. Якщо внески були протягом терміну меншого, ніж 5 років, виплата не проводиться. [5]

До 2020 р. максимальний розмір страхового внеску був обмежений 20%, до 2030 р. – буде піднятий до 22%, і щоб запобігти його подальшому підвищенню, розмір пенсій доведеться скоротити з 70% від рівня заробітної плати до 67%. [5] Компенсувати це зниження передбачається саме за рахунок приватного страхування самими працівниками. Державна підтримка індивідуальних пенсійних накопичень буде здійснюватися за двома видами: прямі доплати до приватних договорів і зменшення оподаткованого розміру заробітної плати на величину, що перераховується в пенсійний фонд.

У Данії мінімальна пенсія забезпечується розподільною системою, але всі працівники в обов'язковому порядку повинні брати участь у загальнодержавній накопичувальній програмі [36][39].

Також є дві схеми, в основі яких лежать дані про персональні внески та спеціальні пенсійні ощадні схеми (2/3 внесків здійснюється роботодавцями та 1/3 – працівниками). Внески залежать не від заробітку, а від кількості відпрацьованих годин. Добровільними схемами недержавних пенсій користуються приблизно 80% зайнятих. Стандартний пенсійний вік у Данії 65 років. Для отримання державної пенсії в повному розмірі необхідно мати 40 років податкового резидентства. Якщо цей термін менше, то все одно можна розраховувати на пропорційні виплати.

Мінімальний період податкового резидентства, що дає право на пенсію, становить 3 роки.

Пенсійна система Нідерландів має два основні рівні, що складаються з державної системи виплат за фіксованою ставкою і дохід-орієнтованих професійних планів [36][39].

У цій країні накопичувальні програми мають галузевий характер і є обов'язковими для всіх працівників певної галузі. Угоди такого роду між роботодавцями і працівниками охоплюють більше 90% всіх зайнятих. Управління здійснюється представниками роботодавців і працівників. Базова і накопичувальна пенсії виплачуються з 65 років.

Дворівнева пенсійна система Фінляндії складається з державної пенсії, яка залежить від рівня доходу, і низки встановлених законом дохід-орієнтованих схем зі схожими правилами [5]. Схеми для працівників приватного сектора частково авансовані, в той час як схеми для працівників державного сектора є розподільними і фінансуються з резервних фондів. Державна пенсія підлягає перевірці на податкове резидентство (умов внесків це не стосується) і виключається зі складу пенсійного доходу, що формується за дохід-орієнтованою схемою. І державна, і дохід-орієнтована пенсія виплачуються з 65 років. Пенсійна виплата орієнтується на середній заробіток за весь період трудової діяльності. Виплата в повному обсязі здійснюється за умови 40 років податкового резидентства з пропорційним коригуванням для менших періодів резидентства. У Франції діє також дворівнева система з дохід-орієнтованою державною пенсією і обов'язковими недержавними пенсійними схемами, заснованими на системі балів [36][39]. Також передбачений мінімальний розмір пенсії для державної схеми. Для отримання державної пенсії в повному обсязі необхідні внески протягом 40 років. Стандартний пенсійний вік становить 65 років. Мінімальна пенсія вимагає таких самих умов, що й національна дохід-орієнтована схема. [53]

Варто зазначити, що для всіх країн Європейського Союзу одним із найболючіших питань пенсійної реформи є питання пенсійного віку, оскільки воно зачіпає інтереси відразу кількох поколінь теперішніх і майбутніх пенсіонерів. Як

зазначають фахівці [5][6], загальна тенденція до підвищення пенсійного віку складається під впливом низки демографічних, економічних і соціальних чинників:

- збільшення тривалості життя і його активного періоду;
- обмеженість трудових ресурсів;
- можливість використовувати професійний та інтелектуальний потенціал працівників старшого віку;
- необхідність розширення бази платників внесків для збільшення пенсійного бюджету;
- запобігання загрози поширення бідності серед осіб пенсійного віку;
- згладжування розриву в рівні життя працюючих і пенсіонерів. [26]

Отже, на даний час кожна країна встановлює пенсійний вік у залежності від своєї власної демографічної ситуації та економічних можливостей і пріоритетів. Однак у керівних органах ЄС все частіше піднімається питання про «гармонізацію» національних законодавств і встановлення єдиної планки пенсійного віку, причому, згідно з рекомендацією Єврокомісії, до 2060 р. його слід підняти до 70 років. Кожна країна обирає для себе швидкість поетапного підвищення пенсійного віку, розтягуючи горизонт реформи в залежності від своєї економічної, демографічної, політичної і соціальної ситуації.

РОЗДІЛ 2. Сучасний стан державного пенсійного страхування в Україні

2.1 Аналіз формування та використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду України

Робота органів ПФУ спрямована на виконання бюджету та реалізацію Плану роботи ПФУ на запланований бюджетний рік, розробленого відповідно до завдань, визначених Програмою діяльності Кабміну, Стратегією модернізації ПФУ, іншими нормативно-правовими актами щодо реалізації державної політики в сфері пенсійного забезпечення.

Основними напрямками роботи ПФУ є планування, прогнозування й методологія бюджетного процесу, аналіз виконання бюджету, формування оперативної та статистичної звітності, складання консолідованої звітності з виконання бюджету, планування й фінансування витрат на утримання своїх органів.

ПФУ у солідарній пенсійній системі акумулює і використовує фінансові ресурси та за обсягами коштів займає вагоме місце після Державного бюджету України.

Бюджет ПФУ є сукупністю бюджетів головних управлінь фонду в Автономній Республіці Крим, міст Києва і Севастополя та областей, що охоплюються бюджетами управлінь ПФУ в районах.

Бюджет Пенсійного фонду України - це документ про створення й використання коштів Пенсійного фонду України, в якому страхові пенсійні внески є основним джерелом надходжень коштів, а виплати пенсій - основним напрямом їх використання.

Джерелами формування Пенсійного фонду України в солідарній системі є:

- страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;
- інвестиційний дохід, який отримують від інвестування резерву коштів;
- кошти Державного бюджету та цільових фондів;

- суми фінансових санкцій та адміністративних стягнень;
- благодійні внески фізичних та юридичних осіб;
- добровільні страхові внески за договором про добровільну участь тощо.

Аналіз основних фінансових показників Пенсійного фонду України відображає поглиблення проблеми його незбалансованості та неспроможність уряду вирішити її протягом останніх років, адже фінансове становище ПФУ характеризується його залежністю від дотацій із державного бюджету України.

(дод.А)

Слід розглянути динаміку надходжен до бюджету Пенсійного фонду України, що наведено у таблиці 2.1. За цими даними, можна охарактеризувати розвиток пенсійної системи за останнє п'ятиріччя. Особливостями є те, що допомога з бюджету України за ці роки коливалась в відсотковому виразі від 35% до 55%, що свідчить про значне наростання тиску та неможливості Пенсійного фонду України функціонувати повноцінно, без допомоги держави. Щодо фактично виконаного плану, можна дати наступну характеристику – в основному планові показники були виконані на 98%, маючи певне відхилення. Надходження власних коштів до бюджету Пенсійного фонду України коливаються у рамках 50% від запланованих, а фактичне виконання бюджету в основному не перевищує заплановану частину.

Таблиця 2.1

Динаміка дохідної частини бюджету ПФУ за 2015-2019 роки [17-21] тис. грн

Показник	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
Усього доходів (без урахування залишку коштів з минулого року), у тому числі:					
	264 767	255 801	292 369	352 175	434 857
	813,60	103,00	838,40	282,10	980,90
1.Власні доходи, тис.грн.	169 873	111 706	158 910	202 084	241 752
	912,90	564,70	141,90	291,90	434,50

2.Питома вага, %	64,16%	43,67%	54,35%	57,38%	55,59%
3. Кошти державного бюджету України, тис.грн.	94 811 551,50	142 587 626,60	133 459 663,70	150 090 990,10	193 105 546,40
4.Питома вага, %	35,81%	55,74%	45,65%	42,62%	44,41%
5. Інші доходи, тис.грн.	82 349,20	1 506 911,70	32,8	0,10	0,00
6.Питома вага, %	0,03%	0,59%	0,00%	0,00%	0,00%

Виходячи з даних таблиці відсотковому виразі допомога у вигляді дотацій, субсидій та покриття дефіциту фонду мають наступні показники:

- за 2015р – із загального фонду отриманих доходів до бюджету в розмірі 266 535 578,7 тис грн допомога з бюджету склала 94 811 551,5 тис грн (35,57%) ;
- за 2016р – із загального фонду отриманих доходів до бюджету в розмірі 266 535 578,7 тис грн допомога з бюджету склала 142 586 626,6 тис грн (53,49%), що значно перевищує показник за 2015 рік, головною причиною чого послуговував перерахунок пенсій у зв'язку з підвищенням мінімального рівня прожиткового мінімуму;
- за 2017р – із загального фонду отриманих доходів до бюджету в розмірі 293 239 887,3 тис грн допомога з бюджету склала 133 459 663,7 тис грн (45,51%). Відбулось деяке позбавлення у самостіних доходах ПФУ та зменшенні допомоги від Державного бюджету України, також це рік прийняття пенсіної реформи, через що значно знизилась кількість пенсіонерів, оскільки підняли стаж;
- за 2018р – із загального фонду отриманих доходів до бюджету в розмірі 353 947 823,0 тис грн допомога з бюджету склала 150 090 990,1

тис грн (42,40%), досі триває певне поживлення можливостей ПФУ, допомога від бюджету складає менше половини;

- за 2019р – із загального фонду отриманих доходів до бюджету в розмірі 434 956 696,4 тис грн допомога з бюджету склала 193 105 546,4 тис грн (44,39%), все ще риває невелике зменшення видаткового навантаження на ПФУ, але починається знову зворотний процес переростання видаткової частини з Державного бюджету України.

Далі розглянемо планові та фактичні показники власних доходів та видатків ПФУ за 2015-2019 рік, що наведено таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Показники власних доходів і видатків ПФУ за 2015-2019 роки [17-21]

Показник	2015	2016	2017	2018	2019
Динаміка виконання планових показників надходження власних коштів					
За планом, тис. грн	172 457 231,50	109 967 928,40	161 981 083,10	206 921 338,80	245 798 622,70
За фактом, тис. грн	169873912,90	111706564,70	158 910 141,90	202 084 291,90	241 752 434,50
Виконання плану,	98,5%	101,6%	98,1%	97,7%	98,4%
Динаміка планових та фактичних показників видатків					
За планом, тис. грн	267 346 525,90	254 066 003,60	295 430 309,90	358 685 014,10	438 603 838,00
За фактом, тис. грн	265 667 809,30	253 448 506,50	291 467 346,40	358 604 589,30	435 942 311,60
Перевищення фактичних видатків над плановими, %	-0,63%	-0,24%	-1,34%	-0,02%	-0,61%

Проаналізувавши дані таблиць та додатку, можна зробити наступні висновки, що деяку похибку у плануванні бюджету та фактичному його виконанні складають розрізи, пов'язані з нестабільністю ціни національної валюти, але зокрема основним явищем є неспроможність виплатити пенсії за рахунок власних

надходжень, які були отримані з населення у вигляді платежів ЄСВ, коштів, отриманих від банків за користування тимчасово вільними коштами тощо.

Помітним явищем стало у 2019 році зменшення пенсійних виплат переселенцям.

За постановою Кабміну від 21 серпня 2019 року №788 призначення та продовження виплати довічних державних стипендій, усіх видів соціальної допомоги та компенсацій, матеріального забезпечення, надання соціальних послуг, субсидій та пільг за рахунок коштів державного бюджету та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування внутрішньо переміщеним особам здійснюються за місцем перебування таких осіб на обліку, що підтверджується довідкою. [50]

Також нагальним питанням сьогодні є тема погашення заборгованості зі сплати страхових внесків до Пенсійного фонду.

Станом на 01.01.2019 р. заборгованість за надходженням коштів до ПФУ складала 29,1 млрд. грн, у тому числі:

- заборгованість зі сплати ЄСВ (за даними Державної фіскальної служби України) – 15,2 млрд грн (52,2% загальної суми боргу), з якої заборгованість фізичних осіб-підприємців 7,4 млрд грн;
- з відшкодування пільгових пенсій – 12,4 млрд грн (42,5%);
- з відшкодування наукових пенсій – 0,1 млрд грн (0,4%);
- по фінансових санкціях та пені – 0,5 млрд грн (1,7%);
- з відшкодування регресних вимог – 24,7 млн грн (0,1%);
- недоїмка зі сплати страхових внесків попередніх періодів – 0,9 млрд грн (3,1%).

Із загальної суми заборгованості 6,5 млрд грн, або майже 22,3%, – це борги підприємств, які перебувають у різних процедурах банкрутства, та платників, у яких відсутні активи для звернення стягнення. [25]

Основними причинами росту заборгованості є:

- несплата зобов'язань щодо сум ЄСВ фізичними особами-підприємцями;

- відсутність коштів на фінансування заборгованості та поточних зобов'язань державних підприємств з відшкодування сум фактичних витрат на виплату та доставку пільгових пенсій.

Отже, можна зробити такі висновки: значну частину витрат ПФУ покриває Державний бюджет України, що свідчить про недосконалу систему справляння та виплати пенсійних коштів. Хоч ПФУ і має невелику частину видатків з власних коштів (10-12%), але основна роль забезпечення населення пенсіями лягає на Державний бюджет. Збанкрутіння малого бізнесу та населення в цілому тягне за собою погіршення структури надходжень до бюджету ПФУ, в свою чергу це зменшує рівень платоспроможності самого фонду.

2.2 Оцінка пенсійного забезпечення населення в Україні

Найвищою цінністю будь-якої держави, у тому числі й України, є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Отже, кожна держава зобов'язана охороняти ці цінності та забезпечувати їх відновлення. Одним із пріоритетних напрямів політики України є соціальне забезпечення, зокрема пенсійне. Держава декларує виділення матеріальної допомоги, забезпечення притулку та надання інших соціальних послуг для підтримання та відновлення повноцінної життєдіяльності таких осіб, захист їх прав та законних інтересів. [37]

Спеціальні правила присудження пенсії встановлено для сімей громадян України емігрантів з інших держав, не працюючих на Україні. Якщо сім'я такого громадянина отримала в іншій державі пенсію в разі втрати годувальника, пенсія надається за умови, що кормилець за віком до дня припинення роботи мав відповідний стаж, необхідний для присудження пенсії за інвалідністю. [31]

Його сім'я, яка має право на отримання пенсії, може отримати після смерті або установи звертатися до місця призначення, не відома відсутнього прихильникові без будь-яких обмежень. Розмір пенсій сімей залежить від ряду 45 обставин: середньомісячного заробітку, кількості непрацездатних членів сім'ї, які

мають право на пенсію. В деяких випадках на розмір пенсії впливає і тривалість загального стажу роботи. Пенсія призначається на кожного члена сім'ї інваліда у розмірі 30% заробітку померлого громадянина. Якщо заробіток загиблих був незначним, то законодавець гарантує пенсію в разі втрати годувальника в розмірі не меншою соціальної пенсії, встановленої для відповідної категорії інвалідів. [31]

Інвалідність внаслідок: ««трудового каліцтва» визначається тоді, коли нещасний випадок стався за обставин і умов, перелічених у ст. 26 Закону України «Про пенсійне забезпечення» [15]:

- під час виконання трудових обов'язків (у тому числі у відрядженні), а також вчинення будь-яких дій в інтересах підприємства чи організації, хоч би й без спеціального доручення;
- під час виконання державних чи громадських обов'язків;
- на території підприємства, організації чи в іншому місці роботи впродовж робочого часу (включно з установленими перервами), протягом часу, необхідного для впорядкування знаряддя виробництва, одягу тощо перед початком чи по закінченні роботи;
- поблизу підприємства, організації чи іншого місця роботи впродовж робочого часу (включно з установленими перервами), якщо перебування там не суперечило Правилам внутрішнього трудового розпорядку;
- дорогою на роботу чи з роботи;
- під час виконання дій з урятування людського життя, з охорони державної, колективної та індивідуальної власності, а також з охорони правопорядку» [15].

Окрім перелічених нещасних випадків що їх відносять до «трудового каліцтва», Закон України «Про пенсійне забезпечення» [15] охоплює нещасні випадки під час проходження виробничого навчання, практики чи практичних занять, незалежно від тривалості перебування в навчальному закладі, на курсах, в клінічній ординатурі або аспірантурі [15].

Також українським законодавством встановлено особливі умови відновлення виплати пенсії у перервах інвалідності.

Так, якщо: «інвалід не з'явився до «МСЕК» на переогляд у призначений для цього строк, то виплата йому пенсії припиняється, а в разі визнання його знову інвалідом відновлюється від дня припинення, але не більше ніж на один місяць. Якщо строк перегляду пропущено з поважної причини, виплата пенсії проводиться від дня припинення виплати до дня переогляду, але не більше ніж за 3 роки, якщо «МСЕК» визнає його за цей період інвалідом» [53].

Розміри пенсії з інвалідності встановлюється в однаковому процентному відношенні до заробітку і залежить від ступеня втрати працездатності й заробітку. Крім того, на розмір пенсії впливають і деякі інші обставини – умови праці, сімейний стан, потреба в постійному сторонньому нагляді.

Так, пенсії інвалідам першої групи призначаються в розмірі 70% заробітку; другої – 60% та третьої – 40%. Заробіток нараховується за правилами, встановленими для пенсії за віком. Якщо інваліди мають трудовий стаж, необхідний для призначення пенсії за віком, у тому числі на пільгових умовах, то пенсія з інвалідності призначається в розмірі пенсії за віком. Чинним законодавством встановлено мінімальні й максимальні розміри пенсій з інвалідності та умови праці. [15]

Так мінімальний розмір пенсії встановлюється на рівні соціальної пенсії за відповідною групою інвалідності. Отож цей розмір пенсії періодично підвищується. Максимальна пенсія не може перевищувати трьох, а для працівників, зайнятих на роботах з особливо шкідливими й важкими умовами праці, а також на підземних і відкритих гірничих роботах, – чотирьох мінімальних пенсій за віком [51].

Умови, норми й порядок виплати пенсії з інвалідності військовослужбовцям і працівникам органів внутрішніх справ регулюються Законом України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців і осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ». [12]

Цей Закон поширюється і на військовослужбовців строкової служби, а також на працівників органів внутрішніх справ і членів їхніх сімей. Пенсії з інвалідності призначаються військовослужбовцям, особам начальницького і рядового складу

органів внутрішніх справ, які стали інвалідами, якщо інвалідність настала в період проходження ними служби, або не пізніше 3 місяців після звільнення зі служби, або якщо інвалідність настала пізніше цього строку, але внаслідок поранення, контузії, каліцтва чи захворювання, отриманого в період проходження служби.

Залежно від причин інвалідності інваліди поділяються на дві категорії інвалідів війни та решти інвалідів із загалу військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ [12].

До першої категорії належать «особи, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, отриманих під час захисту Батьківщини, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи чи виконання інших обов'язків військової служби» [12].

До другої категорії належать: «інваліди через каліцтво, отримане внаслідок нещасного випадку, не пов'язаного з виконанням обов'язків військової служби, чи внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням служби» [12].

Пенсія з інвалідності не залежить від тривалості військової служби чи служби в органах внутрішніх справ, однак призначається і виплачується після звільнення зі служби.

Відповідно до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали в результаті Чорнобильської катастрофи» [16], пенсії з інвалідності призначаються громадянам, інвалідність яких настала через каліцтво чи хворобу, отримані внаслідок Чорнобильської катастрофи. Пенсії призначаються в підвищених розмірах [16].

У всіх випадках розмір державної пенсії особам, віднесеним до першої категорії, не може бути нижчим за: для 53 першої групи інвалідності – 10 мінімальних пенсій за віком, для другої – 8, для третьої – 6. Дітям-інвалідам сплачується 3 мінімальні пенсії за віком.

Пенсії з інвалідності громадянам, які стали інвалідами у зв'язку з виконанням громадського обов'язку призначаються особам, які стали інвалідами у випадках: рятування людського життя, охорони державної, колективної, індивідуальної власності й правопорядку. Розмір пенсії з інвалідності визначається за загальними

правилами залежно від групи інвалідності: інвалідам першої групи – 70%, другої – 60%, третьої – 40% заробітку. Мінімальний і максимальний розміри пенсії встановлюються на однаковому рівні з іншими пенсіями з інвалідності [15].

За вислугою років: «пенсії за вислугу років встановлюються окремим категоріям громадян, зайнятих на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком» [13]. Важливою умовою для призначення пенсії за вислугу років є певний стаж роботи за спеціальністю. Однак умови призначення пенсії за вислугу років неоднакові. В одних випадках вони призначаються незалежно від віку, в інших – встановлюється вік і стаж . [42]

Тривалість стажу роботи розраховується з урахуванням загальної тривалості роботи в календарному вирахуванні або загальній тривалості роботи в пільговому вирахуванні . Обчислення тривалості роботи в календарному вирахуванні (у роках, місяцях і днях) здійснюється з дня початку роботи по день її закінчення. При кількарізовому працевлаштуванні на роботу в загальну тривалість стажу в календарному вирахуванні включаються всі періоди роботи шляхом підсумовування числа відповідних днів, місяців і років. [15]

Окрім обчислення терміну роботи в календарному вирахуванні, у ряді випадків проводиться також пільгове вирахування вислуги років, наприклад, один місяць роботи зараховується до вислуги років як за два або три місяці такої роботи та інше . Відповідно до Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» [15] пенсія за вислугу років має призначатися згідно з окремим законодавчим актом через професійні та корпоративні фонди .

Проте, на даний час такий законодавчий акт не прийнято, тому пенсії призначаються відповідно до норм цього Закону в разі досягнення пенсійного віку та наявності трудового стажу, передбаченого Законом України «Про пенсійне забезпечення».

В такому випадку розміри пенсій визначаються відповідно Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» (залежно від страхового стажу та заробітної плати кожної конкретної особи) та з урахуванням

норм статті 28 цього ж Закону (наявність страхового стажу - 20 років для жінок та 25 років для чоловіків) [15] пенсія встановлюється на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, та за кожний повний рік страхового стажу понад зазначений пенсія за віком збільшується на 1% від розміру пенсії, обчисленої відповідно до вказаної вище статті 27, але не більше ніж на 1% мінімального розміру пенсії за віком. [51]

Коло осіб, які мають право на пенсію за вислугу років, визначено Законом України «Про пенсійне забезпечення», а також іншими спеціальними законодавчими актами, зокрема: «Про державну службу», «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ», тощо. [12][15][16]

Так, законодавство вирізняє чотири категорії працівників, які мають право на пенсію за вислугу років:

- військовослужбовці, службовці та працівники органів внутрішніх справ;
- працівники цивільної авіації та льотно-випробувального складу;
- державні службовці, судді, працівники прокуратури і митних органів;
- окремі категорії працівників та спеціалістів інших галузей народного господарства. [12]

Пенсії за вислугу років працівникам освіти, соціального захисту, охорони здоров'я призначається в розмірах, установлених для загального стажу роботи і нараховується із заробітку, отриманого перед припиненням роботи, який дає право на пенсію за вислугу років. Для нарахування пенсії береться до уваги ставка чи оклад, враховуються також різноманітні доплати й надбавки до заробітної плати. [15]

Згідно пенсійної реформи в Україні з 2018 до 2028 року пенсії повинні нараховуватися по-новому. Реформа передбачає поетапне збільшення вимог до страхового стажу. [42] [46]

Хоча є і прогалини, адже у Мінсоцполітики зазначили, що необхідний стаж встигне напрацювати лише половина українців пенсійного віку.

Планувалося запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування від 2019 року [40]. Але на практиці, на жаль, ця система є замороженою на державному рівні. Накопичувальне пенсійне забезпечення з теоретичної точки зору, є в тому, що певна частина внесків до Пенсійного фонду України буде направлена: «в державний Накопичувальний пенсійний фонд України. «Внески» будуть мати персоніфікований характер і враховуватися на індивідуальних пенсійних рахунках. Кошти, які будуть враховуватися на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, будуть їхньою власністю» [40].

Люди зможуть скористатися ними при досягненні пенсійного віку або, в окремих ситуаціях, як у випадку інвалідності чи інших випадках, які передбачені у нормативно-правових актах, раніше цього терміну.

Накопичувальні фонди будуть інвестуватися в економіку України з метою захисту їх від інфляції, одержання інвестиційного доходу, забезпечення потреб держави в джерелах фінансування довгострокових інвестиційних проєктів. Все це повинне сприяти загальному економічному зростанню країни. Управління пенсійними коштами здійснюють спеціальні компанії по управлінню активами, обрані на конкурсній чи тендерній основі. [27]

Пряме зберігання, заощадження, пенсійних активів здійснює зберігач — банківська установа, яка буде контролювати використання цих коштів. Кошти, які будуть враховуватися на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, будуть їхньою власністю. Люди зможуть скористатися ними при досягненні пенсійного віку або, в окремих випадках, раніше цього терміну. [26]

Одним з небагатьох законодавчих актів, у який не були внесені зміни протягом років після їх прийняття, є Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [14] від 9 липня 2003 р. № 1057-IV. І навряд чи це можна пов'язати з бездоганною підготовкою тексту Закону. Ті, кому він адресований, не побачили в ньому своєї вигоди: занадто складні формулювання, занадто завуальовані переваги системи. Суспільство не було готове до сприйняття цього Закону після певних потрясінь, пов'язаних з трастами, шахрайством з ваучерами та компенсаційними

сертифікатами. Тому на даний момент не можна назвати цей законодавчий акт «працюючим».

Проте останнім часом громадська думка змінилася, і вже немає людей, які в усьому покладаються на державну систему Пенсійного забезпечення. Як довго держава дбатиме про пенсіонерів, і якою буде Державна пенсія – нікому не відомо.

Щодо 2020 року і подальшого розвитку пенсійної реформи обсяг асигнувань (дефіциту) на фінансування пенсійних програм становить 172,576 мільярда гривень – це на січень 2020 року. Тобто бюджет Пенсійного фонду України на 2020 рік є збалансованим. [1]

Першочергове завдання, яке зараз стоїть перед Міністерством, – це проведення індексації пенсій та забезпечення підвищення рівня пенсійного забезпечення в країні. Нагальними питаннями стали дії щодо підготування пропозицій щодо шляхів підвищення соціального захисту людей та активного включення в комунікаційну роботу з регіонами задля реалізації політики у соціальній сфері. [56]

За державне регулювання накопичувальної складової пенсійної системи в Україні відповідають три державних регулятори – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (Держфінпослуг), Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) та Національний банк України (НБУ). Але, на сьогодні НБУ сам себе усунув від участі в управлінні та контролі ринку накопичувального пенсійного забезпечення, а Держфінпослуг та ДКЦПФР не можуть узгодити свої позиції з багатьох важливих питань, тому необхідність спільно приймати нормативно-правові акти породжує додаткові проблеми замість того, щоб сприяти їх розв'язанню. [46]

Із минулого року в Україні проводять автоматичну індексацію пенсій – з урахуванням зростання інфляції та збільшення середньої зарплати в минулому році. Вперше пенсії підвищили у такий спосіб з 1 березня 2019 року. Тоді підвищені виплати отримали близько 10,3 млн пенсіонерів – приблизно на 15 %. [21]

Як відомо, індексація виплат передбачена пенсійною реформою, проведеною ще урядом Володимира Гройсмана. Розмір індексації залежить від двох показників: 50 % рівня зростання інфляції за рік і 50 % зростання середньої зарплати. [40]

А індексацію слід проводити щорічно, що почалось запроваджуватись з березня 2019 року. [22]

Терміни перерахунку залежать від економічної ситуації у країні, наповнення бюджету Пенсійного фонду і рішення Кабінету міністрів. Порядок індексації і перерахунку пенсій визначено статтею 42 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» частиною другою цієї статті передбачено щорічний перерахунок раніше призначених пенсій – шляхом збільшення показника середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачені страхові внески, із внесеними у жовтні 2017-го змінами. [46]

У зв'язку з цим доцільно було б зазначити єдиний державний орган, який би виконував, та контролював реалізацію державної політики у сфері накопичувального пенсійного забезпечення та сприяв би вірному розвитку нової системи і при цьому всьому, опікувався б захистом законних інтересів учасників недержавних пенсійних фондів. За логікою та сферою компетенції таким органом має виступити Міністерство праці та соціальної політики України, яке здійснює, у тому числі, функції контролю за проведенням пенсійної реформи. [51]

Але фактично, в Україні досі не провели індексацію пенсій, проте попри це, сам Пенсійний фонд вимагає значних коштів на утримання – 5 млрд грн. Індексація пенсій зараз не проведена. Програма підвищення пенсій для людей 80-років – поки що не реалізована.

Дійсно Пенсійний фонд залишається величезною неефективною системою, яка тільки на своє утримання потребує 5 млрд грн. І тому на фоні цього, пенсіонери та інші соціально не захищені категорії громадян дуже не задоволені.

За статистичними даними рівень забезпеченості населення протягом останніх 3 років мав наступні показники:

- станом на 1 січня 2020 року в Україні було 11,3 мільйона пенсіонерів, середній розмір пенсії перевищує наразі 3 тисячі гривень. Так, три

чверті пенсіонерів (75,4%) отримують виплати за віком, їхній середній розмір - 3064 гривні. Ще 12,8% пенсіонерів отримують допомогу від держави через інвалідність. Середній розмір пенсій у цій категорії — 2 641 гривня. А 5,7% із загальної кількості стали пенсіонерами через втрату годувальника. У середньому вони отримують 2 916 гривень. Найменш чисельні категорії пенсіонерів — за вислугу років (5,4%, середній розмір виплат 4 500 гривень) та соціальні пенсії (0,7%, 1644 гривні). (дод. Б) Із загальної кількості пенсіонерів 2,6 мільйона — також мають роботу. Якщо врахувати всі категорії, середній розмір пенсії в Україні — 3082,98 гривні.

- станом на 1 січня 2019 року на обліку в органах Пенсійного фонду України перебувало 11,4 млн пенсіонерів, середній розмір їх пенсії становив 2645,66 гривень. (дод.В)(дод.Г)
- станом на 1 січня 2018 року на обліку перебувало 11,7 мільйонів пенсіонерів, з рівнем середньої пенсії 2479,15 гривні. Кожного року йде певне скорочення людей, які мають право на отримання пенсійних виплат.(дод.Д) (дод.Е)Таке зменшення пов'язане з призупиненням виплат, згідно із законодавством, пенсіонерам із числа внутрішньо переміщених осіб, які не звернулися за поновленням виплат на підконтрольній Україні території.

Перша індексація відбулася у березні 2019 року на фоні передвиборчої кампанії. Кошти на ці виплати не були передбачені держбюджетом, тому головний фінансовий документ довелося переглядати. [45] Передбачалося, що індексація не залежатиме ані від рішень Кабінету міністрів, ані від рішень парламенту, перерахунок повинен був відбуватися автоматично.

Згодом ця стратегія була переглянута новим міністром, Юлією Соколовською, та запроваджена нова - стратегія «зростання пенсій». Ініціатива цієї стратегії полягає в планомірному підвищенні виплат – уже до 2023-го року розмір середньої пенсії зросте на 1200 грн. [31] Зростання пенсій відбуватиметься зокрема за рахунок індексації. Це плановий і закладений у бюджеті перерахунок.

Отже, можна дійти висновку, що наразі забезпеченість населення пенсійними виплатами на досить низькому рівні. Відбуваються певні зрушення та спроби полегшити суспільне невдоволення й брак коштів для провадження фінансових виплат пенсіонерам. Допомога Пенсійному фонду України від Державного бюджету України надходить в розмірі не нижчому за 40%, а інколи і перевищує самостійні доходи ПФУ. Держава перекриває прогалини в сфері соціального захисту населення, в тому числі в сфері страхування.

Внаслідок невідворотніх тенденцій щодо старіння населення в Україні, як і в деяких країнах Європи, триватиме подальше зростання чисельності пенсіонерів по відношенню до працюючих. У зв'язку з цим, рано чи пізно постане питання щодо фінансової спроможності пенсійної системи. Щоб збалансувати надходження і видатки Пенсійного фонду, доведеться приймати непопулярні рішення: або підвищувати тарифи внесків, або зменшувати розмір пенсій. Очевидно, що і перше, і друге рішення неприйнятним, бо вони не дадуть позитивних наслідків. У разі підвищення розмірів тарифів внесків, зросте кількість осіб, які ухиляються від їх сплати, посиляться тіньовий сектор економіки. У разі зменшення розміру пенсій країну очікує поширення бідності серед людей літнього віку, подальше зубожіння населення та зростання соціальної напруги в суспільстві через негативну перспективу щодо впевненості людей у завтрашньому майбутньому.

Нагальним питанням щодо переходу пенсійної системи до наступного рівня є вже не один рік, та значних зрушень не відбувається і сьогодні. Прийняття реформування пенсій в Україні дає лише невеликі сподівання на поліпшення економічного невдоволення населення. Іншим питанням є, чи готова країна побудувати ному систему пенсійного забезпечення з наявними укоренілими тенденціями.

Отже, ідея запуску 2-го рівня пенсійної системи в тому, щоб людина, поки працює, забезпечила себе пенсією в майбутньому, і їй було б достатньо для гідного життя. При цьому: «солідарна система, яка працює сьогодні за принципом «працюючий платить за пенсіонера», залишиться, але не буде єдиним або головним

для пенсіонерів джерелом засобів до існування, та можна додати до переваг цієї системи те, що вона дасть змогу:

- не залежати від держави, людських проблем, та законів;
- забезпечити персоніфікацію і індивідуалізацію накопичених грошових коштів;
- забезпечити диференціацію розмірів пенсій залежно від накопичень людини;
- забезпечити успадкування коштів, облікованих на персональному пенсійному накопичувальному рахунку, спадкоємцями застрахованої особи;
- підвищити ефективність управління системою пенсійного забезпечення за рахунок передачі недержавним компаніям функції щодо управління пенсійними активами;
- і нарешті, відкладені на пенсію гроші можна інвестувати, приміром, у цінні папери, акції, нерухомість, золото, поставити на банківські депозити, а це дозволить підвищити купівельну спроможність грошей

Планується зміщення до нового рівня пенсійного захисту населення до 2028 року.

Проте існує низка неоднозначних питань, наприклад, що це зміщення базується не стільки на зміні законодавства та реформуванні, скільки від тиску зміни політичного устрою та обітцянь кожної нової влади.

РОЗДІЛ 3. Напрями розвитку державного пенсійного страхування у системі соціального захисту населення

3.1 Проблематика пенсійного страхування в Україні

З початку незалежності в Україні стартувала пенсійна реформа, що періодично виставлялась як на урядовому рівні, так і в широких массах.

Але початкові версії пенсійної реформи виявлялися поганими, та не змогли вижити в нашій країні, при всій їх різноманітності, вони не принесли очікуваного підвищення рівня пенсій і не стали тим гарантом який би забезпечив старість для громадян України.

Реформування полягає у створенні трирівневого Пенсійного забезпечення, яке до сьогодні складається з солідарної системи та накопичувальної пенсії. Якщо перша частину пенсійної системи так собі, працює в країні, то накопичувальні пенсії практично залишаються недієздатною.

У планах «нового уряду» України – запуск механізму солідарної пенсії в комплексі з добровільним Пенсійним страхуванням, що має стати невід'ємною частиною всієї пенсійної системи в країні:

- солідарна система
- загальна накопичувальна
- добровільна недержавна накопичувальна. [38]

Але на сьогоднішньому етапі перетворень в Україні у сфері державних цільових фондів, нагромадилася низка проблем організаційно-законодавчого характеру. З великою кількістю проблем стикається Пенсійний Фонд України.

У 2020 році відбулися деякі зрушення в сфері пенсійного страхування України. До позитивних моментів можна віднести фактичні зрушення, а саме:

- З 1 грудня 2019 року в Україні зріс розмір прожиткового мінімуму і, відповідно, мінімальна пенсія.
- Прожитковий мінімум для працездатних осіб зріс на 95 гривень – до 2102 гривень, мінімальна пенсія на 74 гривні — до 1638 гривень.

- Середня зарплата для обчислення пенсії в Україні майже досягла 10 тисяч гривень. [27]

При фактичному збільшенні нарахувань, слід враховувати реальний розрив на сьогодні у розмірах пенсій між людьми, які виходять на пенсію зараз та людьми, які вийшли на пенсію 10 або 20 років тому, а саме постійні підвищення пенсійного віку, які триватимуть ще досить довго. Також слід зазначити, що підвищення пенсійного віку навряд чи здатне вирішити існуючі проблеми. А у випадку з Україною воно буде просто сприяти зростанню тіньової зайнятості, через що бюджет буде отримувати ще менше коштів.

Після виходу на пенсію в європейських країнах люди припиняють активну діяльність, а в Україні ж продовжує працювати понад 2,5 млн осіб. І це тільки ті з них, кого зміг виявити Пенсійний фонд. Насправді ж очевидним явищем є те, що чиновники докладають усіх зусиль, щоб позбутися від дефіциту не тільки за рахунок зниження розмірів виплат (хоч деюро вони зросли), а й скорочення кількості пенсіонерів: підвищують вік, знижують коефіцієнт страхового стажу тощо, а значить, розраховувати на значне збільшення пенсій не варто.

Пенсійна реформа йде вже майже десятиліття, але істотних позитивних результатів досягти не вдалося: в 2020 році Уряд збільшив витрати на покриття дефіциту Пенсійного фонду до 172,57 млрд грн, що на 5 млрд грн більше в порівнянні з 2019 роком. [41]

За прогнозом Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, у 2050 р. майже третину населення України становитимуть особи віком 60 років і старші, частка населення працездатного віку сягне 71%. Вже нині у пенсійній системі України на 10 платників внесків припадає майже 9 пенсіонерів. За незмінності рівня участі населення у пенсійному страхуванні досить швидко кількість пенсіонерів зрівнюється з кількістю платників, а до 2050 р. – перевищуватиме її майже на третину. [37]

Пенсійна система, головний елемент якої – обов'язкове державне пенсійне страхування, є однією з основних гарантій соціально-економічного захисту, завданням якого є підтримка матеріального добробуту громадян та їхніх сімей при

виході на пенсію за віком, за інвалідністю чи в разі втрати годувальника. Пенсійна система, створювана на засадах страхування, залежить від багатьох показників соціально-економічного розвитку: від стану ринку праці, рівня та динаміки заробітної плати, дієвості соціальної, податкової, банківської, цінової та інших складових політики держави.

Пенсійне забезпечення в Україні є державною системою, яка є основною складовою системи соціального захисту населення. Міністерство праці та соціальної політики України є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпеченням державної політики у сфері пенсійного забезпечення. Управління фінансами пенсійного забезпечення здійснює Пенсійний фонд України.

Під впливом демографічних та інших соціально-економічних чинників останні роки спостерігалось постійне зростання дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, що стало вирішальним аргументом щодо необхідності реформування пенсійної системи країни та переходу від солідарної до трирівневої пенсійної системи.

Повномасштабна пенсійна реформа в Україні розпочалась з прийняттям законів «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» у 2003 році, але її впровадження відбувається досить повільно. Запровадження накопичувального державного фонду, яке було заплановано на 2019 рік згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій», повинно було стати новим поштовхом для розвитку ринку страхування життя. Але пролонгація процесу запровадження накопичувального рівня пенсійної системи також розкриває нові перспективи розвитку ринку страхування життя.

Таким чином, пенсійна система України сьогодні складається з:

- солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на
- засадах солідарності, субсидування, здійснення

- виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду;
- системи недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень із метою отримання громадянами пенсійних виплат, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.
- Недержавне пенсійне забезпечення, як передбачено законодавством, здійснюється: недержавними пенсійними фондами (НПФ) шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів і вкладниками таких фондів;
- страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;
- банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.[36]

Згідно зі змінами у законодавстві щодо регулювання пенсійного забезпечення населення України можна умовно поділити на вікові групи за специфікою потреб у пенсійному забезпеченні.

З огляду на те, що участь у накопичувальному рівні пенсійної системи обмежена віком 35 років, працездатне населення України можна умовно поділити на дві групи:

- 1) населення віком від 18 до 34 років, яке згідно з чинним законодавством автоматично стає учасниками солідарної та накопичувальної систем загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- 2) населення віком старше 35 років, яке є учасниками солідарного загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та може стати учасниками накопичувальної системи на добровільній основі.[37]

Вікова група від 18 до 34 років є менш зацікавленою у використанні можливостей третього рівня пенсійної системи.

Основні причини цього наступні:

- часткова захищеність завдяки участі у двох обов'язкових рівнях державного пенсійного страхування;
- низький рівень платоспроможності;
- проблеми з інформуванням населення про зміни у пенсійному законодавстві;
- відсутність страхової культури[37]

Також слід звернути увагу на економічно неактивне населення та частину населення, яка працює у тіньовому секторі економіки, а отже, не є учасниками загальнообов'язкової державної пенсійної системи, але можуть потенційно стати учасниками третього рівня пенсійної системи України.

Згідно з даними Державного реєстру фінансових установ [7] недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 8 регіонах України, 71,9 % від загальної кількості зосереджено у м. Києві, по 3,2 % у Харківський, Івано-Франківський, Львівський областях. Найменшу кількість НПФ зареєстровано у Херсонській та Одеській областях (1,6 %). [47]

Для вдосконалення пенсійного забезпечення членів домогосподарств у розвинених країнах світу функціонують багаторівневі пенсійні системи. Найчастіше вони складаються з трьох рівнів: солідарного, накопичувального та добровільного. [24]

Кожна з цих ланок доповнює інші й у цілому, формує ефективний механізм пенсійного забезпечення. Ефективність саме такої побудови пенсійного механізму в Україні виправдана передовим зарубіжним досвідом і покликана виправити недоліки існуючої пенсійної системи.

Таким чином, основними цілями впровадження трирівневої пенсійної системи є:

- а) пенсійне забезпечення всіх працюючих членів домогосподарств на мінімальному рівні (солідарна система);

б) гарантування права власності індивідів на рахунки обов'язкового пенсійного накопичення (загальнообов'язкова накопичувальна система);

в) додаткові пенсійні заощадження громадян у міру підвищення їх заробітної плати (добровільна недержавна система пенсійного заощадження);

г) установлення залежності між обсягами сплачених внесків та пенсіями.

[29][30]

Але в результаті при добровільному накопиченні можна стикнутися з такими недоліками:

- у накопичувальній системі немає механізму перерозподілу від учасників з високими доходами учасникам з низькими доходами, оскільки пенсії залежать виключно від внесків, сплачених кожною окремою особою;
- система може бути під загрозою в період затяжної високої інфляції;
- безробітні й жінки, які виховують дітей, працюючі інваліди до досягнення пенсійного віку не в змозі будуть накопичити достатньо грошей для отримання пристойних виплат.

Стосовно позитивних моментів можна відмітити таке: накопичувальними індивідуальними пенсійними рахунками на другому та третьому рівнях буде охоплено більшість працівників, які вже через рік отримають перші виплати зі своїх індивідуальних пенсійних рахунків і будуть пов'язувати наявність там реальних накопичень з пенсійною реформою; нова пенсійна система дозволить закласти міцний фундамент достойної пенсії для нинішніх та майбутніх поколінь українців; у країні з'явиться власне джерело довгострокових інвестиційних ресурсів, нагромаджуваних накопичувальною складовою пенсійної системи; оскільки розмір майбутньої пенсії залежить від розміру внесків, учасник буде зацікавлений сплачувати внески або зробити так, щоб їх сплачував роботодавець – це буде чинником сприяння переходу фірм з тіньової економіки у формальний сектор; наявність ресурсів накопичувальної системи дозволить вітчизняним підприємствам, які будуть відповідати жорстким вимогам пенсійного законодавства, уже найближчим часом залучати внутрішні інвестиції у розвиток

власного виробництва шляхом розміщення акцій в Україні, а не за кордоном; і насамкінець можна відмітити що, учасники, котрі заробляють більше, сплачуватимуть більші внески та отримуватимуть більші виплати – сильніший, ніж у солідарній системі, стимул для того, щоб працювати й заробляти більше.

Отже, головними особливостями існуючої пенсійної системи на території України можна назвати такі аспекти, як демографічне збільшення старого населення країни; велика кількість тіньової діяльності пенсіонерів, через брак коштів та недостойне пенсійне фінансування; можливості та спроби для переходу до тривірневої системи пенсійного страхування; великий дефіцит фонду, який покривається в основному за рахунок Державного бюджету у вигляді дотацій та субсидій.

Незважаючи на те, що під час реформування пенсійної системи запроваджене недержавне пенсійне забезпечення, воно не має відчутного впливу на соціальне становище в країні. Сьогодні виплати в межах державного пенсійного страхування слугують основним джерелом доходу для третини населення країни. Тож від ефективності виконання державним пенсійним страхуванням властивих йому функцій безпосередньо залежить соціально-економічний розвиток нашої країни. [34]

3.2 Основні напрямки розвитку пенсійного страхування в Україні

Необхідність реформування системи пенсійного забезпечення зумовлена низкою факторів (економічних, демографічних, соціально-політичних).

Унаслідок здійснення реформи буде впроваджено багаторівневу пенсійну систему, побудовану на засадах соціальної справедливості, солідарності поколінь і соціального страхування. Це розширить можливості для підвищення добробуту людей похилого віку та зміцнення потенціалу економічного зростання. [8]

Створення адекватної ринковій економіці пенсійної системи підвищить рівень відповідальності громадян за свою долю, спонукає їх залишати частину

зароблених коштів на старість, допоможе подолати патерналістські настрої й очікування, швидше адаптуватися до нових умов життя.

Здійснення пенсійної реформи дасть змогу подолати бідність серед людей похилого віку, які все життя добросовісно працювали і створювали національне багатство.

Також досить актуальним є питання чіткого та прозорого контролю за діяльністю органів Пенсійного фонду і функціонуванням пенсійної системи. Тому необхідно створити механізми надійного контролю суспільства й держави за функціонуванням пенсійної системи. Важливою складовою успішного і повноцінного функціонування пенсійної системи є її інформаційне забезпечення.

Потрібно забезпечити звільнення Пенсійного фонду від невластивих йому функцій. Зокрема, передати недержавним пенсійним фондам функції з пенсійного страхування працівників тих галузей, які на сьогодні мають пільги при призначенні пенсій. Звичайно, ці заходи будуть ефективними за умови забезпечення професійного зростання і кваліфікації працівників Фонду, підвищення дисципліни та якості роботи. Тому саме роботі з кадрами, підвищенню їх професійного рівня необхідно надалі приділяти особливу увагу. Для цього слід продовжити практику навчання молоді у вищих навчальних закладах за направленнями Пенсійного фонду та змінити підхід до продовження роботи кваліфікованих досвідчених кадрів пенсійного віку. Урахування всіх недоліків і вад системи пенсійного забезпечення України та їх подолання дасть змогу сформувати розвинений ринок послуг із цього виду страхування. [51]

Отже, позитивними результатами у поліпшенні пенсійного забезпечення України має стати досягнення таких результатів: забезпечення фінансової стійкості та стабільності у сфері пенсійного страхування; зменшення кількості пільговиків; підвищення рівня життя пенсіонерів і впевненості у соціальному забезпеченні; зменшення пенсійного навантаження роботодавців; створення результативної системи управління пенсійними грошовими потоками; заохочення громадян до заощаджень на старість; установлення чіткого законодавства. За умови здійснення вищеназваних заходів пенсійне забезпечення в поєднанні із соціальною допомогою

сформують набагато надійнішу систему захисту від бідності, ніж та, яка існує сьогодні.

Проте, якщо зміни буде запроваджено тільки в пенсійній системі, то виявлені проблеми навряд чи вдасться усунути. Пенсійна реформа має стати складовою частиною комплексної програми економічних і фінансових перетворень.

Пенсійна реформа – це зміна певних важелів у пенсійній системі, інноваційний перехід від солідарної системи пенсійного забезпечення до пенсійного забезпечення на основі трьох рівноправних та однаково важливих рівнів, які базуються на індивідуальних пенсійних рахунках громадян.

Перший рівень нової пенсійної системи – реформована солідарна пенсійна система, котра з розвитком інших двох рівнів виконуватиме функцію соціальної безпеки громадян поважного віку.

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування на основі індивідуальних пенсійних рахунків громадян з участю у формуванні пенсійних внесків працівника та роботодавця.

Третій рівень – добровільне недержавне пенсійне забезпечення на основі індивідуальних пенсійних рахунків з різними податковими стимулами.

Другий і третій рівні пенсійної системи становлять її накопичувальну складову. Пенсійні внески, які надходять на індивідуальні пенсійні рахунки громадян у накопичувальній системі, є їхньою приватною власністю.

Накопичувальна система акумулює індивідуальні пенсійні внески, котрі з року в рік зростають в обсягах, та сприяє економічному зростанню країни, а також дозволяє нагромаджувати отриманий інвестиційний прибуток на індивідуальних пенсійних рахунках громадян і суттєво збільшувати розмір майбутньої пенсії.

Роботодавці надають перевагу схемам з визначеними внесками, які вимагають менших адміністративних витрат і є зрозумілішими пересічним громадянам. Внески до накопичувальної системи за схемами з визначеними внесками та інвестиційний дохід від таких внесків звільняють від оподаткування. Не підлягають оподаткуванню також внески за схемами з визначеними виплатами й інвестиційний дохід фонду. Однак зазвичай податкове законодавство встановлює

верхню межу для суми внесків, на котрі поширюються податкові пільги. Натомість пенсійні виплати та зняття коштів з рахунку підлягають оподаткуванню.

Іншою формою заощаджень у межах третього рівня є відкриття індивідуальних рахунків у кредитно-фінансових установах або учать в інвестиційних фондах з ініціативи окремої особи. Громадянин може відкрити ощадний рахунок у банку, вступити до створеного в установленому порядку інвестиційного фонду відкритого типу чи укласти зі страховою організацією угоду про індивідуальне пенсійне страхування. Не в кожній країні дозволено використовувати всі згадані способи інвестування, а дозволені способи вимагають схвалення податкових органів, оскільки на пенсійні внески поширюються податкові пільги. [38]

За для того, щоб система пенсійного забезпечення функціонувала належним чином, постає необхідність у забезпеченні вирішення основних структурних проблем державної пенсійної системи України, а саме:

1. Солідарна складова пенсійної системи (I рівень) дедалі гірше виконує функцію забезпечення гідного рівня життя непрацездатних громадян. Унаслідок останніх змін в пенсійному законодавстві розрив між доходами працюючих громадян та пенсіонерів постійно зростає, і ця тенденція у середньостроковій перспективі (5-15 років) не лише збережеться, але й посилиться. [36]

Унаслідок неможливості отримання достатнього доходу після втрати працездатності, громадяни дедалі менше надій покладають на державне пенсійне забезпечення, віддаючи перевагу індивідуальними «страхувальним програмам» та заходам: персональним накопиченням, придбанню нерухомості з метою отримання прибутку від орендних платежів, допомозі дітей тощо.

Наразі солідарна складова вітчизняної пенсійної системи внаслідок своєї недостатньої ефективності:

- не стимулює громадян до участі в ній;
- не спонукає громадян до отримання «білих» заробітних плат;
- не користується довірою населення [35]

2. Обов'язкова накопичувальна складова пенсійної системи (II рівень), функціонування якої передбачено профільним законодавством [55], досі не запроваджена. Певна частина експертів донедавна покладали на неї значні сподівання, вважаючи, що запровадження II рівня стане головним елементом оздоровлення вітчизняної пенсійної системи [32].

Проте аналіз результатів тридцятирічного функціонування пенсійних систем II рівня в Східній Європі та Латинській Америці, проведений Міжнародною організацією праці у 2018 р. [7], ці сподівання спростував. Експерти МОП дійшли наступних висновків:

- рівень охоплення населення пенсійним страхуванням в країнах, що запровадили II рівень пенсійної системи, не збільшився або, навпаки, зменшився;
- знизилися пенсійні виплати; мають місце зависокі адміністративні витрати на обслуговування II рівня;
- вплив системи на ринки капіталу в країнах, що розвиваються, є обмеженим тощо. [41] [52]

Єдиним явним бенефіціаром запровадження накопичувальних пенсійних систем став фінансовий сектор. Саме з цих причин вісімнадцять із тридцяти країн, що їх запровадили, відмовились від систем II рівня.

Оскільки в Україні діють ті ж чинники, що й в країнах, обстежених МОП, запровадження II рівня в його класичній інституційній конфігурації, передбаченій чинним законодавством, ризикує не досягти мети підвищення рівня добробуту майбутніх пенсіонерів.

3. Добровільна накопичувальна складова пенсійної системи (далі – III рівень) функціонує в Україні з 2013 р. Попри значний термін існування, система III рівня не досягла успіхів. За оцінкою Нацкомфінпослуг, станом на 31 грудня 2018 р. загальна сума коштів у системі недержавного пенсійного забезпечення дорівнювала 2745,2 млн грн (\$100 млн), або 3210 грн (\$115) у середньому на одного учасника недержавного пенсійного фонду [32].

Система недержавного пенсійного забезпечення налічує 855 300 учасників, тобто охоплює лише 5 % ринку праці в Україні. Загальні показники діяльності

недержавних пенсійних фондів III рівня (НПФ) залишаються низькими. За п'ять років [35] (з грудня 2013 р. по грудень 2018 р.), середньорічний чистий номінальний інвестиційний дохід (за вирахуванням витрат на оплату послуг фінансових посередників) становив 9,6 %. У той самий період середньорічний рівень інфляції сягнув 19,2 %.

Отже, учасники НПФ в середньому отримали від'ємний чистий інвестиційний дохід (з вирахуванням витрат на оплату послуг та інфляції) в розмірі – 8,1 % на рік. За оцінкою USAID, запровадження системи III рівня в Україні виявилось невдалим експериментом [33].

4. Професійна складова пенсійної системи (далі – ОППС), про необхідність якої йшлося протягом останніх півтора десятиліття, досі не запроваджена, і жоден з законопроектів з цього питання так і не був внесений на розгляд Верховної Ради України.

Відсутність в Україні другого рівня пенсійної системи є однією з головних проблем, але і впровадження його може принести немало інших проблем. Діюча конфігурація пенсійної системи України не є оптимальною та потребує коригування. Однак, визначальним при цьому є те, що для подальшого пенсійного реформування мають бути створені відповідні макроекономічні та інституційні умови, ураховано досвід зарубіжних країн (передусім, країн Європейського Союзу) та запропоновано професійний і всебічно виважений підхід до вибору стратегії та інструментів упровадження накопичувальної системи пенсійного страхування.

Таким чином, трирівневу систему пенсійного забезпечення створюють для того, щоб гарантувати мінімальний рівень пенсійного забезпечення всім працівникам (рівень 1 – солідарна система); щоб установити чіткі права власності через обов'язкові накопичувальні рахунки (рівень 2 – обов'язкова накопичувальна система); щоб створити умови для накопичення додаткових пенсійних заощаджень на добровільних засадах у міру зростання заробітної платні (рівень 3 – добровільна система заощаджень). А також, щоб установити залежність розміру пенсії від сплачених внесків. У такому разі громадяни краще усвідомлюють власну

відповідальність за свої пенсійні заощадження і сумлінно виконуватимуть свої обов'язки щодо сплати внесків (усі рівні).

ВИСНОВОК

Основу пенсійної системи в Україні складає система державного пенсійного забезпечення, яка охоплює всіх непрацездатних осіб похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, виплати, яким провадяться у формі пенсій, надбавок та підвищень до пенсії, компенсаційних виплат, додаткових пенсій відповідно до законів України «Про пенсійне забезпечення», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Враховуючи те, що система пенсійного страхування є складовою загальної фінансової системи країни, вона функціонує на основі єдиних макроекономічних показників розвитку України, зокрема таких як демографічна ситуація. Стан використання трудового потенціалу, досягнутий рівень розвитку економіки і соціальної сфери та інших чинників, а також очікуваних тенденцій зміни цих чинників у перспективі.

Пенсійну систему слід розглядати як вид демографічних інвестицій ще, й тому, що вона визначає якість життя непрацездатного населення. Низький рівень пенсійного забезпечення також впливає на рівень народжуваності, обумовлений необхідністю для середнього покоління утримувати не тільки дітей, а й батьків. Пенсійне забезпечення безпосередньо впливає на тривалість життя не тільки в послетрудоспособном періоді, але і в більш молодому віці. Доступність та надійність пенсійного забезпечення багато в чому визначають не тільки трудових, але й життєвим поведінкою населення, оскільки формують суспільне уявлення про життя в пенсійному віці. Якщо вихід на пенсію асоціюється з бідністю та соціальною ізоляцією, згасає мотивація до здорового способу життя та поведінки, орієнтованого на збереження здоров'я.

У процесі формування інституту пенсійного страхування в Україні наявна асиметрія між формальними та неформальними інститутами. Це додатково гальмує процеси формування інституту пенсійного страхування як невід'ємної компоненти соціального розвитку суспільства.

Вагомим для України в процесі утвердження механізму пенсійного страхування є формування інституту довіри та низки інших неформальних

інститутів. Успішне формування інституту пенсійного страхування в Україні та вдосконалення інституційного середовища призведуть до поступової появи нових суспільних відносин, інститутів, норм та цінностей, адекватних цивілізованому суспільству.

Інститут пенсійного страхування в Україні формується як на основі досвіду розвинених країн світу, так і на власному досвіді, що є позитивним та, ймовірно, сприятиме уникненню помилок державної фінансової політики у процесі його становлення та розвитку, що є перспективою подальших досліджень.

На основі дослідження пенсійної системи України та пенсійного забезпечення населення визначено основні напрямки роботи Пенсійного фонду України, а саме планування, прогнозування й методологія бюджетного процесу, аналіз виконання бюджету, формування оперативної й статистичної звітності, складання консолідованої звітності з виконання бюджету, планування й фінансування витрат на утримання територіальних підрозділів.

Визначено структуру бюджету Пенсійного фонду України та доведено, що основним джерелом надходження коштів є страхові пенсійні внески та допомога від Державного бюджету України. Основним напрямом використання цих коштів є виплата пенсій пенсіонерам.

Аналіз динаміки та структури доходів бюджету Пенсійного фонду України дозволяє стверджувати, що збільшення видатків на пенсійне забезпечення зумовлене старінням населення, зростанням кількості людей похилого віку, підвищенням тривалості життя, зростанням рівня пенсій, останній пункт скоріше пов'язаний з явищем інфляційних процесів. В умовах фінансової кризи рівень доходів ПФУ зменшується, а видатки збільшуються, що є негативним фактором формування бюджету ПФУ, то доводить, що фонд є фінансово неспроможним до самофінансування і потребує значних вкладень з боку держави.

Основними проблемами формування бюджету ПФУ поділяються умовно на три складові: законодавчі, організаційні та фінансові. З метою вирішення означених проблем запропоновано впровадження нових форм пенсійного забезпечення, зокрема накопичувальної системи загальнообов'язкового

державного страхування та недержавного пенсійного забезпечення, що дозволить підвищити рівень та розмір доходів пенсійного фонду та зменшить його дефіцит.

Список використаних джерел:

1. «Діра» в 173 мільярди. Кабмін затвердив бюджет Пенсійного фонду [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://minfin.com.ua/ua/2020/01/24/40528785/?utm_source=facebook&utm_medium=social&utm_campaign=obsyag-asignuvan-na-finansuvannya-pensiyn
2. Development Program of UN (UNDP), 2016.[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.un.org/ru/development>
3. № 3 від 14 червня 2019 року [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/cn/314682-kolegiya-3-vid-14-cherhvnya-2019-roku/>
4. OECD (2014) Pensions Outlook, 2014 (Media Brief) OECD Publishing, Paris. [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-pensions-outlook_23137649
5. OECD (2015) Pensions at a Glance, 2015: OECD and G20 indicators. [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2015-en
6. Айзінова І.М., 2010. Еволюція пенсійного забезпечення в показниках рівня життя пенсіонерів. Проблеми прогнозування. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/233892482.pdf>
7. Гладюк К., Слабченко Д. Реформи пенсионных систем: обзор наиболее важных аспектов. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/download/285/280/0>
8. Державний реєстр фінансових установ. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.nfp.gov.ua/ua/Derzhavnyi-reiestr-finansovykh-ustanov.html>
9. Дефіцит бюджету Пенсійного фонду України / Ціна держави. . [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://cost.ua/budget/deficit/pension/>

10. Дідковська Т. О. Пенсійне забезпечення працівників на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.05 / Т. О. Дідковська; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2015. – 19 с.
11. Зайчук Б. О. Загальнообов'язкове пенсійне страхування: навч. курс / Б. О. Зайчук, О. Б. Зарудний, С. Б. Березіна. – К. : АВТ, 2005. – 1026 с.
12. Закон України « Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ"» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3946-12#Text>
13. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
14. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>
15. Закон України «Про пенсійне забезпечення» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>
16. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали в результаті Чорнобильської катастрофи» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>
17. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2015 рік [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33972-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2015-rik/>
18. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2016 рік [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33972-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2016-rik/>

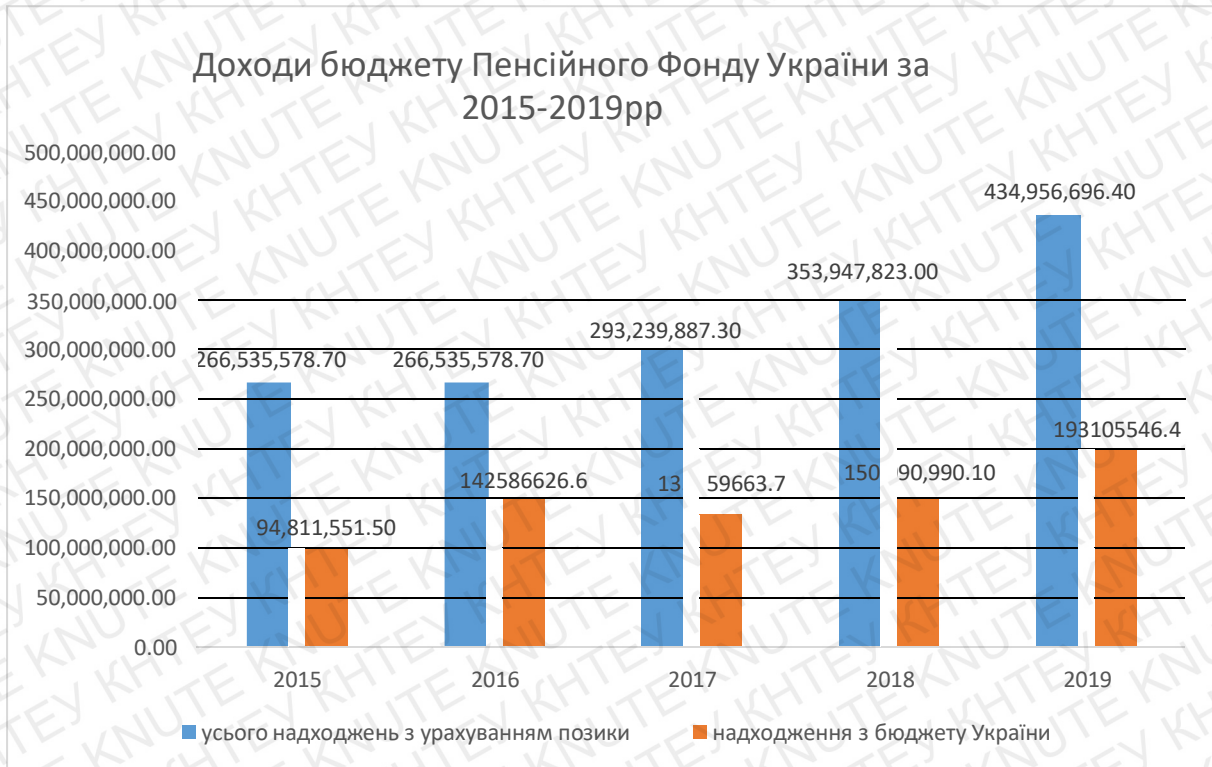
19. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2017 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33974-zvit-pro-vykonannya-pokaznykiv-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2017-rik/>
20. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2018 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/1545965-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2018-rik-2/>
21. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2019 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/2121043-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2019-rik/>
22. Індексація пенсій [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/pensii>
23. Інформації про чистий номінальний інвестиційний дохід НПФ (за вирахуванням витрат на оплату послуг) на 3-му рівні до 30.09.2013 немає [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-serednozvazhenyi-pokaznyk-zminy-chystoi-vartosti-odynytsiensiinykh-aktyviv.html>
24. Історичні аспекти розвитку пенсійної системи, передумови та мета створення Пенсійного фонду / Про Пенсійний фонд // Пенсійний фонд України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=208504&cat_id=95711.
25. Коваль О.П. Щодо запровадження індивідуальних пенсійних рахунків [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-11/analit-koval-social-policy-4-2019.pdf>
26. Кравченко М.В. Накопичувальна пенсійна система як інструмент соціального захисту громадян / М.В. Кравченко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2010_1/txts/10kmvszg.pdf.

27. Линдюк О. А. Шляхи удосконалення механізмів державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Lyndiuk.pdf>
28. Мак Таггарт Г. Досвід реформування пенсійної системи у країнах Східної Європи та СНД у порівнянні з проведенням пенсійної реформи в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.pension.kiev.ua/files/dosvid-porivn-Ukr.pdf
29. МВФ: Введение накопительной пенсионной системы в Украине является преждевременным // Фокус, 18.04.2017. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://focus.ua/economics/370721>
30. Міжнародна організація праці радить Україні поки не вводити накопичувальну пенсійну систему//Економічна правда, 24.10.2019. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/10/24/652914/>
31. Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/news/yuliya-sokolovska-predstavila-strategiyu-zrostannya-pensij>
32. Нацкомфінпослуг.портал [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://nfp.gov.ua/>
33. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка та рекомендації [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/07/Voluntary_Private_Pensions_in_Ukraine-Assessment_jul2019_ua.pdf
34. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка та рекомендації. Проект USAID «трансформація фінансового сектору» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.fst-ua.info/wpcontent/uploads/2019/07/Voluntary_Private_Pensions_in_Ukraine-Assessment_jul2019_ua.pdf

35. Недержавні пенсійні фонди: чим вони лякають українців і чому виявилися неефективними [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://economics.segodnya.ua/ua/economics/enews/negosudarstvennye-pensionnye-fondy-chem-oni-pugayut-ukraincev-i-pochemu-okazalis-neeffektivnymi-1335120.html>
36. Особливості розвитку накопичувальної пенсійної системи [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://pensionreform.ru/files/39227/06.2013.pdf>
37. Очерк истории медицинского страхования и страховой медицины на юге Украины [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.medicine.ck.ua
38. Павлів В. В., Федун І.Л. Побудова механізму функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/32.pdf>
39. Пенсионная панорама. Пенсионные системы 53 стран. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.vesmirbooks.ru/books/catalog/economy/231/>
40. Пенсійна реформа [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>
41. Пенсійна реформа: МОП рекомендує Україні не рухатися вперед з приватизацією пенсій / Бюро МОП для країн ЦСЄ, Будапешт, 16.01.2019 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.ilo.org/budapest/whats-new/WCMS_662968/lang--en/index.htm
42. Пенсійна реформа: очікування від нового Уряду [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4748:pensijna-reforma-ochikuvannya-vid-novogo-uryadu-2&catid=157&Itemid=499
43. Пенсійний фонд України [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/>

44. Пенсійні фонди у світі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/pensiini_fondy_u_sviti.html
45. Перші акценти нового прем'єра щодо пенсій, шахтарів, землі та Криму [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/03/7/657805/>
46. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2019. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/OsnPokazn/NPF_I_kv%
47. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2018, Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf
48. Постанова Кабміну від 20 лютого 2019 року №124 «Питання проведення індексації пенсій у 2019 році» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2019-%D0%BF#Text>
49. Постанова Правління ПФУ «Про затвердження Інструкції про порядок обчислення і сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України». [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0064-04#Text>
50. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/788-2019-%D0%BF#Text>
51. Проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62218
52. Світовий досвід пенсійних систем [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ks-rda.gov.ua/info/pfu/13672>

53. Становлення та розвиток національної пенсійної системи [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://pensia.ua>
54. Стаття «У Пенсійному фонді назвали кількість пенсіонерів в Україні та середній розмір виплат» [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/u-pensijnomu-fondi-navali-kilkist-pensioneriv-v-ukrayini-ta-rozmir-serednoyi-viplati>
55. Таггарт Г. Рівні пенсійної реформи / Г. Таггарт // Вісник пенсійної реформи. – 2015. – № 1. – [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.pension.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=44&Itemid=124
56. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://nbuviar.gov.ua/>

Таблиця 1.1 Доходи Пенсійного Фонду України за 2015-2019рр (сформовано за звітами про виконання бюджету ПФУ(сформовано за звітами про виконання бюджету ПФУ[17][18][19][20] [21])

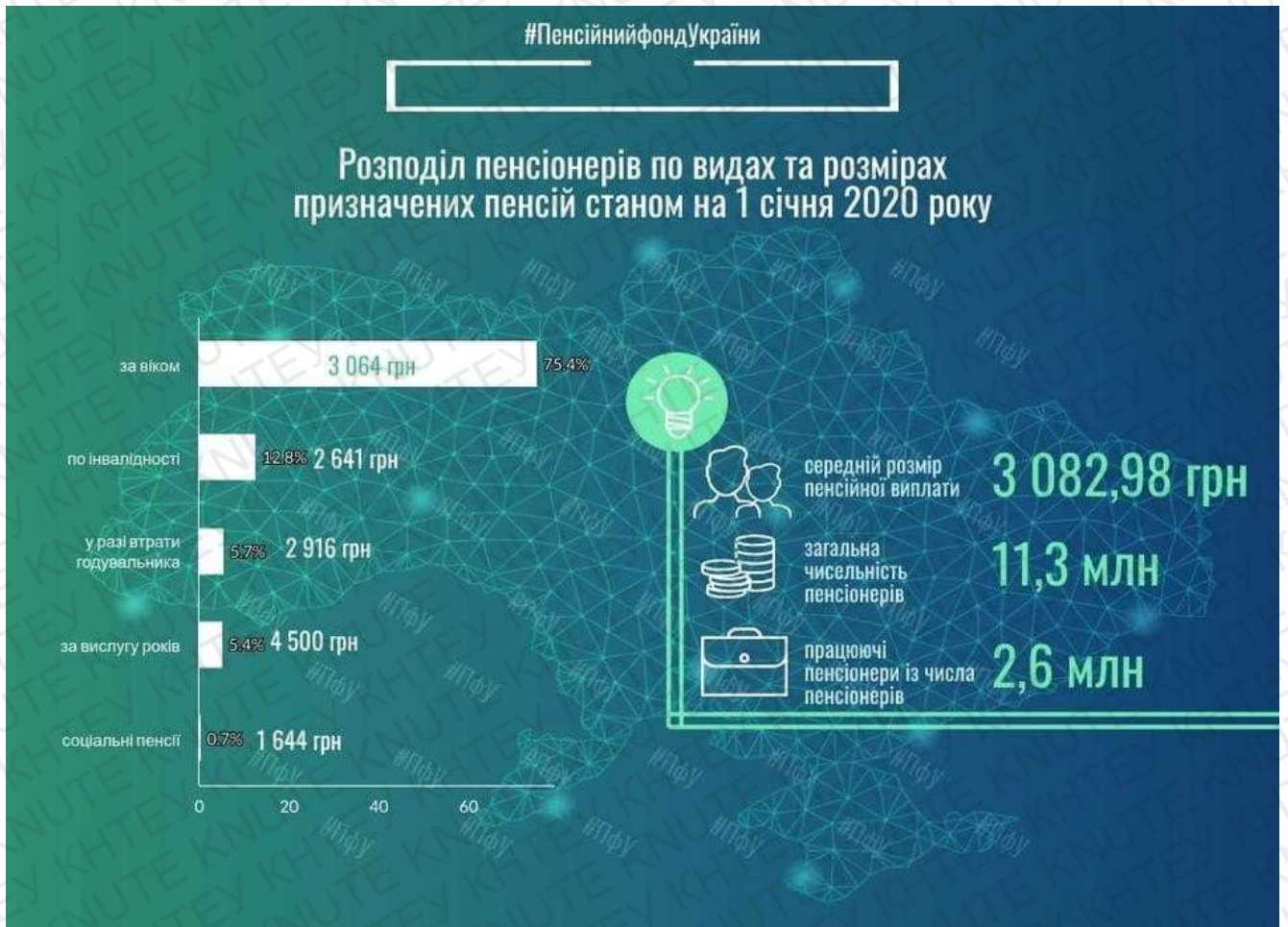

Рис. «Розподіл пенсіонерів по видах та розмірах призначених пенсій станом на 01.01.2020 року» [54]

**РОЗПОДІЛ ПЕНСІОНЕРІВ
ПО ВИДАХ ТА РОЗМІРАХ ПРИЗНАЧЕНИХ ПЕНСІЙ
станом на 01.01.2019 року**

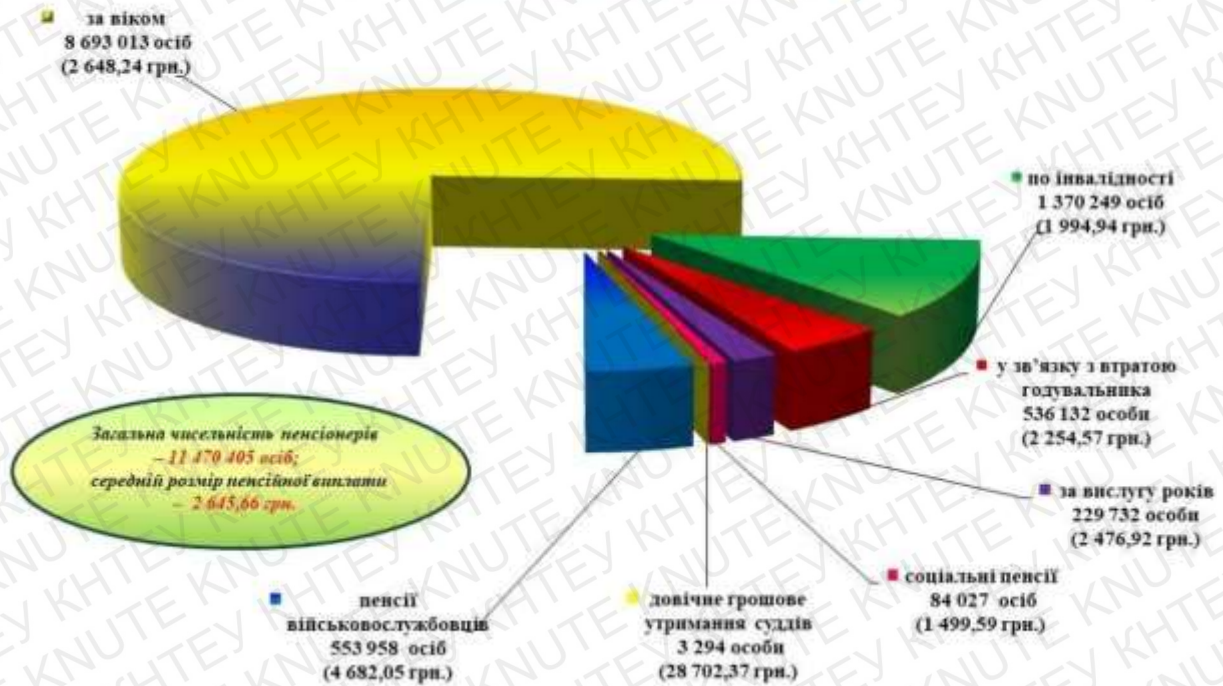

Рис. «Розподіл пенсіонерів по видах та розмірах призначених пенсій станом на 01.01.2019 року» [43]

СЕРЕДНІЙ РОЗМІР ПРИЗНАЧЕНОЇ ПЕНСІЙНОЇ ВИПЛАТИ
станом на 01.01.2019 року

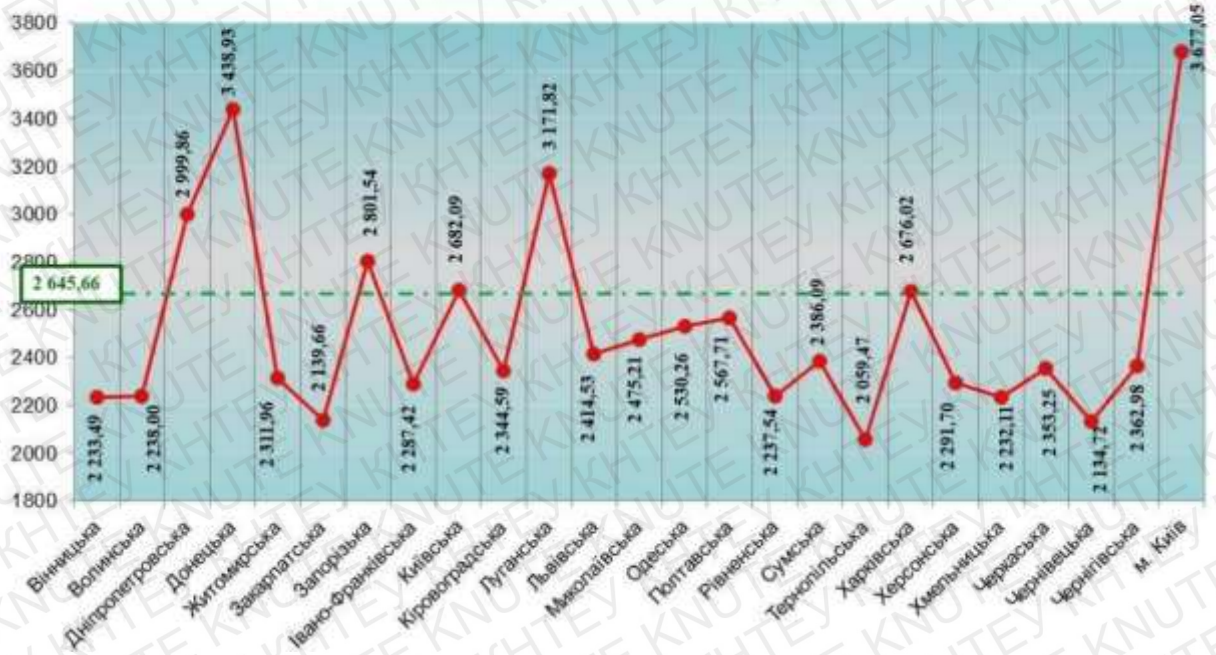

Рис. «Середній розмір призначеної виплати станом на 01.01.2018 року»[43]

**РОЗПОДІЛ ПЕНСІОНЕРІВ
ПО ВИДАХ ТА РОЗМІРАХ ПРИЗНАЧЕНИХ ПЕНСІЙ
станом на 01.01.2018 року**

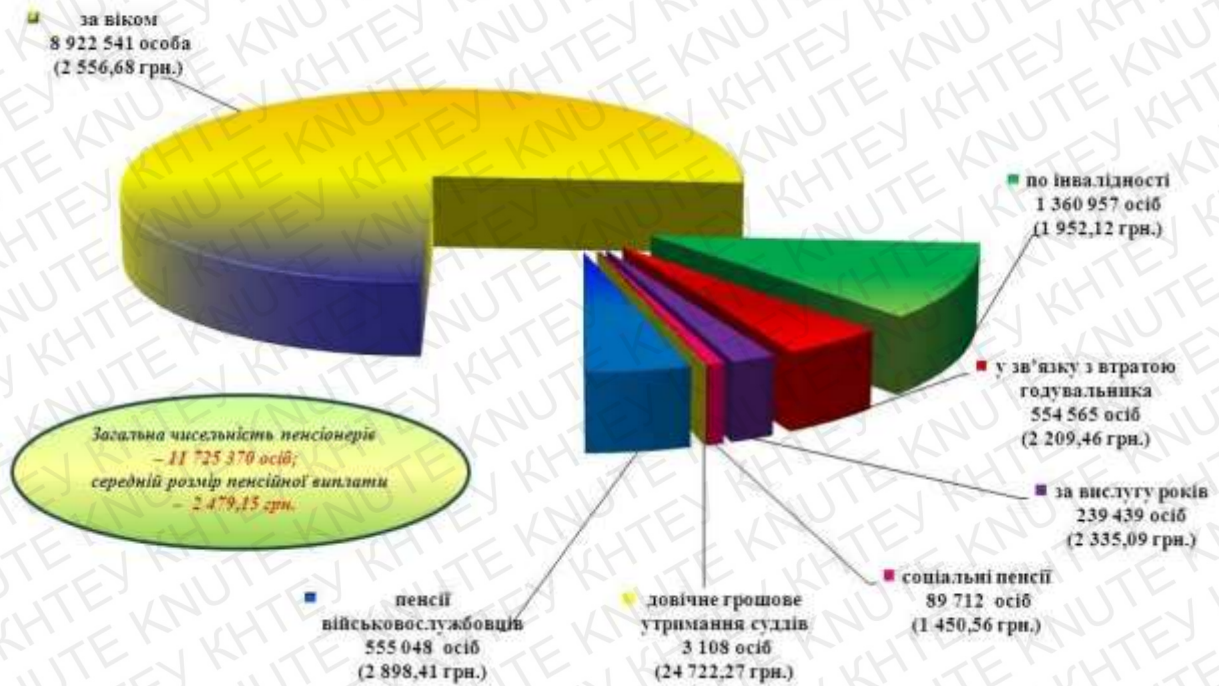

Рис. «Розподіл пенсіонерів по видах та розмірах призначених пенсій станом на 01.01.2018 року» [43]

СЕРЕДНІЙ РОЗМІР ПРИЗНАЧЕНОЇ ПЕНСІЙНОЇ ВИПЛАТИ

станом на 01.01.2018 року

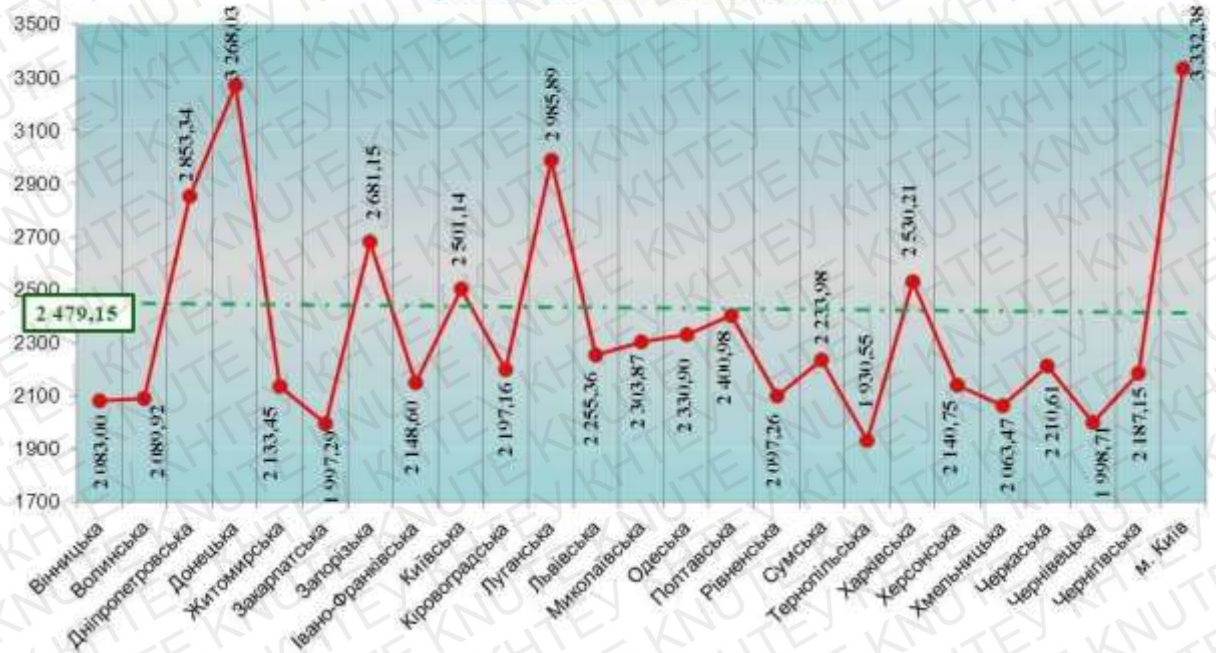

Рис. «Середній розмір призначеної виплати станом на 01.01.2018 року»[43]